

Indigenous Peoples' Agenda and the Alta Outcome Document

...

Adyenda ng mga Katutubo
at Dokumentong Resulta ng Alta

Hisgutanang sa Katawhang Lumad ug ang
Dokumentong Resulta sa Alta

Indigenous Peoples' Agenda and the Alta Outcome Document

**Adyenda ng mga Katutubo at Dokumentong
Resulta ng Alta**

**Hisgutanan sa Katawhang Lumad ug ang
Dokumento Resulta sa Alta**

Indigenous Peoples' Agenda and the Alta Outcome Document
Adyenda ng mga Katutubo at Dokumentong Resulta ng Alta
Hisgutanang sa Katawhang Lumad ug ang Dokumentong Resulta sa
Alta

Copyright © Tebtebba Foundation 2013

All rights reserved.

No part of this book may be reproduced in any form
or by any means without the written permission
of the copyright owner and the publisher.

The views expressed by the writers do not necessarily reflect those
of the publisher.

Published by Tebtebba Foundation

No. 1 Roman Ayson Road, 2600 Baguio City, Philippines

Tel. +63 74 4447703 Tel/Fax: +63 74 4439459

E-mail: tebtebba@tebtebba.org

Websites: www.tebtebba.org; www.indigenousclimate.org

Editor: Raymond de Chavez

Writer: Mauricio B. Malanes

Translators: Filipino: Borromeo Motin and Raymond de Chavez;

Cebuano Bisaya: Glenda Delideli

Cover and Book Design: Paul Michael Nera and Raymond de Chavez

Lay-out and Production: Paul Michael Nera

Illustrations & Cover Art: Hubert Cabanban

Assistant: Christian Alexander Villaflor

Printed in the Philippines

by Valley Printing Specialist, Baguio City, Philippines

ISBN No.: 978-971-0186-18-1

Indigenous Peoples' Agenda and the Alta Outcome Document

Adyenda ng mga Katutubo at Dokumentong
Resulta ng Alta

Hisgutanang sa Katawhang Lumad ug ang
Dokumento Resulta sa Alta

Published by:

With support from:

FORD Foundation

Brot
für die Welt

Brot für die Welt –
Evangelischer
Entwicklungsdienst

Table of Contents

Preface **vii**

ENGLISH

INDIGENOUS PEOPLES' AGENDA **1**

ALTA OUTCOME DOCUMENT **21**

FILIPINO

ADYENDA NG MGA KATUTUBO **47**

DOKUMENTONG RESULTA NG ALTA **69**

CEBUANO

HISGUTANAN SA KATAWHANG LUMAD **99**

DOKUMENTO RESULTA SA ALTA **123**

Preface

This publication contains two documents: the Indigenous Peoples' Agenda and the Alta Outcome Document. Tebtebba is reproducing these in three languages—English, Filipino and Cebuano.

A collective effort of indigenous leaders and representatives from 60 organizations nationwide, the Indigenous Peoples' Agenda was first formulated in 2010 after President Benigno Aquino had just assumed office. But to their dismay, indigenous peoples did not get any substantive government response.

This document was updated on August 7, 2013 when indigenous leaders and representatives gathered this time under the umbrella of the Philippine UNDRIP (UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples) Network, a loose network of indigenous peoples' national and regional networks, government agencies, UN agencies and bodies, and NGOs. The document was significant as it was formulated on the eve of the International Day of the World's Indigenous Peoples when participants celebrated the event in advance. The members of indigenous peoples' national networks such as KAMP and KASAPI, along with others belonging to the Philippine Task Force for Indigenous Peoples' Rights and the indigenous organizations who

are partners of Tebtebba, took part in this historical gathering, which agreed to this Indigenous Peoples' Agenda.

The other is the Alta Outcome Document, which Philippine UNDRIP Network members and other indigenous peoples also endorsed. Agreed upon by 700 indigenous representatives from all over the world during the Global Indigenous Preparatory Conference in Alta, Norway on June 10-12, 2013, this document contains recommendations for the World Conference on Indigenous Peoples in 2014.

The Alta Outcome Document contains four main themes: (1) indigenous peoples' lands, territories, resources, oceans and waters; (2) implementation of the rights of indigenous peoples and UN action to support it; (3) indigenous peoples' priorities for development with free, prior and informed consent; and (4) relationship between governments, indigenous peoples and extractive industries regarding participation, access to decision making and distribution of income.

Tebtebba is reproducing these two important outputs of indigenous peoples in the Philippines and in the global level in three languages as part of our mission to help popularize and fulfill indigenous peoples' visions, perspectives and proposals on rights and sustainable, self-determined development. Tebtebba hopes that indigenous peoples' organizations and their

members will use these in asserting their rights as indigenous peoples and claim their just entitlements. It is important to value collective efforts of indigenous peoples to unite on platforms or agendas, which reflect their aspirations and proposals to both state and non-state actors and also to themselves.

As also agreed upon, indigenous organizations and support groups will use these documents to help influence government officials, including legislators, and Philippine-based multilateral bodies. All these efforts are targeted to help put the indigenous peoples' agenda on the radar of the World Conference on Indigenous Peoples in September 2014, a High-Level Plenary Meeting of the UN General Assembly in New York.

Tebtebba would like to thank our friends, Glenda Delideli of Sildap-SE and Borromeo Motin, for translating the documents to Cebuano and Filipino, respectively. To Ford Foundation, who is supporting indigenous peoples in their important work around the World Conference on Indigenous Peoples, go our heartfelt thanks for making this publication a reality. And to Brot für die Welt/EED of Germany, our gratitude for their continuing support through the years.

Victoria Tauli-Corpuz
Executive Director
Tebtebba

**International Day of the World's
Indigenous Peoples 2013**

Indigenous Peoples' Agenda

Introduction

In the first few months of the Aquino presidency in 2010, more than 60 organizations gathered to forge an Indigenous Peoples' (IP) Agenda. Three years hence, there has been no substantive response from this administration on the IP Agenda, nor has there been any significant development in favor of indigenous peoples. In fact, indigenous peoples still suffer the same problems raised in the IP agenda.

The IP Agenda was originally divided into six themes such as: (1) On the National Commission on Indigenous Peoples (NCIP), titling of ancestral lands and domain, Free, Prior and Informed Consent (FPIC) and the Ancestral Domain Sustainable Development and Protection Plan (ADSDPP); (2) Millennium Development Goals (MDGs) and Indigenous Peoples; (3) The Government of the Republic of the Philippines (GRP) and Moro Islamic Liberation Front (MILF) Peace Talks, the Bangsa Moro Juridical Entity (BJE) and the GRP and National Democratic Front of the Philippines (NDFP) Peace Talks; (4) Human Rights Violations;

(5) Mining and other Development Projects; and (6) Conflicting Laws.

Gathering this time on the occasion of the International Day of the World's Indigenous Peoples, we, indigenous peoples under the umbrella of the Philippine UNDRIP Network, a loose network of indigenous peoples' national and regional networks, organizations and institutions, met on August 7, 2013, to celebrate the International Day of the World's People and agreed upon an updated Indigenous Peoples' Agenda, building upon previous statements and declarations of various indigenous peoples' meetings and formations. We are submitting these to the government and the newly-elected Congress, the multilateral bodies based in the Philippines and the World Conference on Indigenous Peoples in 2014, which is a High-Level Plenary Meeting of the UN General Assembly.

The Assembly expressed full support to the Alta Outcome Document agreed upon by 700 indigenous representatives from all over the world in the Alta Conference from June 10-12, 2013.

Four Themes of the IP Agenda

We, indigenous peoples and advocates, therefore call upon the Philippine government; the multilateral bodies in the Philippines, including the UN bodies, agencies and funds; the World Bank and the Asian Development Bank; the European Union; among others, to address the following issues and concerns:

I. On Indigenous Peoples' Lands, Territories, Resources and Development Aggression

- Stop land grabbing of indigenous peoples' lands, including new forms of landgrabbing, e.g., using priority and usufruct rights to privatize and commercialize indigenous lands; and implementation of renewable energy projects, without indigenous peoples' free, prior and informed consent. Review and revoke agreements with private entities and particularly those unjustly titled by non-indigenous entities.
- Recognize genuine leaders and respect customary laws on land and resource use, including

sacred sites, burial and hunting grounds, and other culturally important places.

- Stop large-scale mining in indigenous territories! Recognize and faithfully implement local government resolutions and moratoriums on mining operations. Provide compensation for victims of environmental destruction from the operations of mining companies and funds for the rehabilitation of destroyed and polluted mining sites.
- Protect and promote sustainable agriculture, agro-forestry and diverse indigenous food production systems in indigenous peoples' territories to ensure food security/sovereignty of indigenous peoples. Provide funds in support for these.
- Strengthen traditional occupations and livelihoods. Stop discriminating policies and programmes against these. Include traditional occupations in the Philippine Standard Occupational Classification (PSOC).
- Stop the entry and proliferation of genetically modified organisms (GMOs) and toxic, banned and harmful farm inputs in indigenous peoples' lands and territories.

- Stop massive land use conversion of agricultural lands and forests to biofuel, and other monocrop, tree and fruit plantations. Undertake environmental, social and human rights assessments of existing plantations.
- Ensure the protection of the rights of indigenous peoples in eco-tourism and other related projects and initiatives.
- Cease the construction of mega hydroelectric dams, large multipurpose dams and other large-scale energy projects in indigenous peoples' lands and waters.
- Review and validate Ancestral Domain Sustainable Development and Protection Plans (ADSDPPs), especially those formulated without the participation of indigenous communities.
- Recognize maps done by indigenous peoples and their support organizations through community participatory mapping processes in their territories.
- Study and develop, jointly with indigenous peoples, programmes for Payment for Environmental Services (PES) and ensure

that indigenous peoples benefit directly from royalty payments from projects depending on environmental services from indigenous forests and lands. Ensure that these payments are used for programmes, which support the collective well-being of indigenous peoples.

II. On Human Rights, Militarization and Peace

- ☐ Stop the deceptive Operation Plan Bayanihan.
- ☐ Stop the bombings and forced evacuations.
Stop the militarization of indigenous peoples' communities.
- ☐ End impunity! Bring to justice the perpetrators of human rights violations committed against indigenous peoples; and of the 35 extrajudicial killings of indigenous peoples in the Aquino administration as of August 2013 and the 142 extra-judicial killings of indigenous peoples in the Arroyo administration.
- ☐ Enforce the prohibition of military occupation of schools, barangay halls, health centers,

indigenous meeting places and sacred grounds and other community-owned institutions. Stop the military attacks on indigenous peoples' community-based schools and literacy-numeracy institutions.

- Stop using indigenous children during military operations and government's counter-insurgency program. Stop the recruitment of indigenous children and minors to paramilitary groups.
- Dismantle the Investment Defense Forces, and other paramilitary formations and private armies used by mining companies to repress people's opposition against mining operations or explorations. Hold private corporations accountable to human rights violations committed against indigenous peoples by these armed groups.
- Stop the harassment, intimidation, and other forms of repression against indigenous peoples, especially leaders and members of indigenous peoples' organizations, opposing so-called development projects and businesses.

- Stop the criminalization of indigenous communities' resistance and the persecution of indigenous peoples' organizations. Drop trumped-up charges and SLAPP suits against IP leaders and members of IP organizations. Stop the vilification of indigenous leaders and activists as communists or terrorists.
- Dismantle paramilitary forces sowing terror in indigenous territories. Stop the formation and recruitment of indigenous peoples to the Citizen Armed Force Geographical Unit (CAFGU), Cordillera Peoples Liberation Army (CPLA), and other paramilitary groups.
- Respect Indigenous Women's rights. Bring to justice the perpetrators of rape and sexual assaults against indigenous women and girls. Monitor closely and stop violence against indigenous women and girls. Develop more gender and indigenous peoples-sensitive health and reproductive health services and programs in indigenous peoples' communities and provide free legal services to survivors of violence. Monitor closely and stop violence against indigenous women and girls.

- Give proper attention to indigenous peoples' issues and concerns in the peace negotiations entered into by the government with the National Democratic Front of the Philippines (NDFP) and the Moro Islamic Liberation Front (MILF). Ensure the recognition of IP rights in the Framework Agreement on the Bangsamoro. Respect the demands of indigenous peoples within the Autonomous Region of Muslim Mindanao (ARMM) to develop indigenous autonomous territories within and to ensure that indigenous peoples benefit equitably from the 70% share of the Bangsamoro.
- Urge the Philippine government (NCIP and DFA) and the Commission on Human Rights to respond to the 2009 CERD (Committee on Elimination of Racial Discrimination) concluding observations and recommendations addressed to the government¹ and the recommendations from the Universal Periodic Review (UPR) of the Philippines done in 2012. This includes the call to disband paramilitary armed groups and to stop the killings of indigenous activists and leaders and their supporters and to bring to justice the perpetrators.

Stop the entry of US military forces into Philippine territory, under various guises, in accordance with the Philippine Constitution.

III. On the National Commission on Indigenous Peoples (NCIP), Free, Prior and Informed Consent (FPIC) and Conflicting Laws

Totally revamp the NCIP and make accountable those who have been proven to work against the rights and interests of indigenous peoples. Support a comprehensive independent initiative to review the overall implementation of the Indigenous Peoples Rights Act (IPRA). Immediately respond to and implement the recommendations of the “Institutional Assessment of the NCIP” done by the University of the Philippines Baguio and whose findings we presented before the Philippine Congress and the NCIP in August 9, 2011. Raise widely the awareness and capacities of government employees to understand indigenous peoples’ rights.

- Junk/repeal the Philippine Mining Act of 1995 and pass the People's Mining Bill, which was deliberated during the past congress. Review and take proper action on all laws, which undermine indigenous peoples' rights to ancestral domain and self-determination (e.g., NIPAS Act, Forestry Code, Land Registration Act, etc).
- Keep track of and evaluate the implementation of the 2012 Revised FPIC guidelines. Put primacy on the application of customary laws of indigenous peoples in all FPIC processes entered into by private entities (companies, NGOs, foundations) and government offices. Ensure that the indigenous peoples' genuine representative bodies and leaders are the ones who provide FPIC. Stop and revoke permits of mining companies, which obtained FPIC through fraudulent processes.
- Extinguish the Joint Administrative Order (JAO) of the DENR, DAR, LRA and the NCIP of 2012, which totally undermines the rights of IP to their lands, territories and resources., Likewise, cease the implementation of the Administrative Orders (AOs) of the former NCIP such as the AO on research of indigenous

knowledge systems (IKS). Fast-track the processing and approval of applications for CADTs and recognize native titles and assertions of indigenous peoples, which have been properly processed and which are not acted upon by the NCIP.

Review the CALT/CADT guidelines. All issuances of CADT/CALT must pass through genuine consultation and FPIC. Recognize traditional ownership as defined by customary laws and also traditional boundaries and landmarks of indigenous peoples in titling. There must be no CALT or private ownership in community-designated protected areas.

Include the development agenda crafted by indigenous peoples' organizations in the Philippine Medium-Term Development Plan. Ensure that the teams preparing the Philippine Medium-Term Development Program and the "Women's Edge Plan 2013-2016" of the Philippine Commission of Women undertake effective and broad consultations with indigenous peoples to guarantee the inclusion of indigenous peoples' demands contained in this IP Agenda and the indigenous women's propos-

als contained in the document agreed upon in the National Indigenous Women's Consultation held from August 1-6, 2013.

- Ensure the inclusion of indigenous peoples' representatives in the formation of civil society committees by UN bodies, agencies and programmes and other multilateral bodies and by government bodies like the Climate Change Commission, among others. We urge these bodies to establish separate indigenous peoples' advisory committees, jointly with indigenous peoples' organizations.
- Support the efforts of indigenous peoples to implement their frameworks and programmes for "Indigenous Peoples' Sustainable, Self-Determined Development" and undertake joint consultations to understand this framework and its operationalization.
- Recognize indigenous peoples' rights and traditional land use in the National Land Use Bill and the Forestry Bill being proposed in Congress.

IV. On Social Services, Post-2015 Sustainable Development Goals, Climate Change Adaptation and Disaster Preparedness and Response Measures

- Assess, jointly with indigenous peoples, the implementation of the Pantawid Pamilyang Pilipino Program (4Ps) with regards to its benefits and adverse impacts on indigenous peoples and come up with more appropriate, relevant, and sustainable social services, which address the rights and basic needs of indigenous peoples. Ensure that the 4Ps programme and other health and education programmes respect and protect the traditional healing and health systems of indigenous peoples and their traditional healers (e.g., traditional midwives, *mandadawak*, *men sip-ok*, *balian*, etc.). Review which of the programmes are discriminatory to indigenous peoples and revise these discriminatory aspects to ensure consistency with the UNDRIP and the IPRA.
- Strengthen and support indigenous peoples' traditional occupations, arts and crafts, and livelihoods. Ensure that sustainable and community-based economic and livelihood

programmes are jointly developed and implemented with indigenous peoples.

Strengthen indigenous knowledge systems and the use of indigenous materials and means such as non-timber forest products and traditional medicinal plants. Protect these from being appropriated through patents, trademarks and copyrights. Support the operationalization of the Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES) conclusion, which recognizes that diverse knowledge systems, which include indigenous knowledge systems, are equally valid as science and should be respected and promoted with its own integrity and value.

Provide sufficient and culturally responsive educational institutions to indigenous communities. Undertake the implementation of indigenization and mother-tongue programmes of the Department of Education, jointly with indigenous peoples and experts. Support establishment of more indigenous schools, schools of living traditions, indigenous studies programmes in higher learning institutions and indigenous universities and provide the necessary budget for these. Encourage the

participation of indigenous knowledge holders and elders in institutions of education and the integration of indigenous knowledge systems. Reinforce the positive cultures and values and teach these especially to the youth. Promote the use of native tongue in instruction.

- Set up potable water systems in impoverished and far flung indigenous communities and the establishment of locally-controlled renewable energy projects.
- Ensure that indigenous peoples benefit from the Peoples' Survival Fund and from other relief, emergency and disaster preparedness, funds from donors, national and local government units, which can provide subsidies for agriculture. Appropriate timely and adequate relief and rehabilitation services to address natural disasters and impacts of the climate crisis such as droughts and floods. Ensure that indigenous peoples are included in relief and rehabilitation committees and bodies and in disaster preparedness bodies and programmes. Create special lines and desks for indigenous peoples during relief operations, especially where the populations are mixed. Make the

access of indigenous peoples to such funds simpler and less bureaucratic.

- Ensure that indigenous peoples' knowledge on climate change adaptation disaster programmes, including the use of indigenous architecture and designs of houses, are respected and integrated into climate change adaptation and mitigation programmes and disaster preparedness and responses.
- Provide affordable energy for household and post harvest use in indigenous communities and support community initiatives in the setting up of renewable energy systems.
- Support the establishment of community-based disaster coordinating bodies and provide additional funds for these.
- Ensure the registration of indigenous births and marriages and respect the rituals and systems of indigenous leaders for baptism and weddings as valid systems.
- Respect the belief systems and traditional religions of indigenous peoples and stop the forced conversions of indigenous peoples to mainstream religions and other religions.

Ensure the inclusion of indigenous peoples in processes related to the Post-2015 development goals and the formulation of Sustainable Development Goals. Use this Indigenous Peoples' Agenda as one input into these processes and final products from the Philippines.

The Indigenous Peoples' Agenda: International Day of the World's Indigenous Peoples 2013 was adopted during the "National Forum on Indigenous Peoples and the World Conference on Indigenous Peoples (WCIP 2014)," 7-8 August 2013, held in celebration of the International Day of the World's Indigenous Peoples at SEAMEO-Innotech, Diliman Quezon City, Metro Manila. The national forum, attended by over 80 indigenous participants from all over the Philippines, was organized by the Philippine UNDRIP Network, Tebtebba, Kalipunan ng mga Katutubong Mamamayan ng Pilipinas (KAMP), Cordillera Peoples Alliance (CPA), Koalisyon ng mga Katutubong Samahan ng Pilipinas (KASAPI), and Philippine Task Force on Indigenous Peoples' Rights (TFIP).

Endnote

¹ These recommendations urged the Philippine Government to:

- *acknowledge that racial discrimination exists in the Philippines;
- *gather disaggregated data on the situation of indigenous peoples through a consultative process with them;
- *ensure that indigenous peoples are protected in situations of armed conflict and that independent and impartial investigations are conducted into all allegations of human rights violations;
- *adopt adequate measures in order to ensure the enjoyment by internally displaced [indigenous peoples] of their rights under article 5 of the Convention, especially their right to security and their economic, social and cultural rights;
- *conduct an independent review, in consultation with indigenous peoples, of the legislative framework in relation to indigenous property, with particular regard to the question of consistency between the IPRA, its implementing guidelines, the Regalian doctrine and other related doctrines, as well as the Mining Act of 1995;
- *fully implement the IPRA, in particular by securing the effective enjoyment by indigenous peoples of their rights to ancestral domains, lands and natural resources, and ensuring that economic activities, especially mining, carried out on indigenous territories do not adversely affect the protection of the rights recognised to indigenous peoples under the aforementioned Act;
- *streamline the process for obtaining land rights certificates and take effective measures to protect communities from retaliations and violations when attempting to exercise their rights;
- *verify that the current structures and guidelines/procedures established to conduct FPIC are in accordance with the spirit and letter of the IPRA and set realistic time frames for consultation processes with indigenous peoples.’;
- *verify that the apparent lack of formal protests is not the result of a lack of effective remedies, the victims’ lack of awareness of their rights, fear of reprisals, or a lack of confidence in the NCIP;
- *‘to consider ratifying...ILO International Convention on Indigenous and Tribal Peoples (No. 169)’ and ‘making the optional declaration provided for in article 14 of the Convention’.

**Global Indigenous Preparatory
Conference for the United
Nations High Level Plenary
Meeting of the General Assembly
to be known as the World
Conference on Indigenous
Peoples**

10-12 June 2013, Alta

**Alta Outcome
Document**

Introduction

We, Indigenous Peoples and Nations (hereinafter referred to as Indigenous Peoples), representing the 7 global geo-political regions, including representatives of the women's caucus and the youth caucus, have gathered in the traditional territories and lands of the Sami people at Alta, Norway. Our purpose was to exchange views and proposals and develop collective recommendations on the UN High Level Plenary Meeting of the General Assembly to be known as the World Conference on Indigenous Peoples (hereinafter referred to as HLPN/WCIP), which will convene in New York, 22-23 September 2014. This document sets forth our recommendations along with the historical and current context of Indigenous Peoples.

Preamble

As the original and distinct Peoples and Nations of our territories, we abide by natural laws and have our own laws, spirituality and world views. We have our own governance structures, knowledge systems, values and the love, respect and lifeways, which form the basis of our identity as Indigenous Peoples and our relationship with the natural world.

Indigenous Peoples have been instrumental in the advocacy for and recognition of human rights, including the collective and individual human rights of Indigenous Peoples, and have participated in international forums and processes. This has, among other things, resulted in the adoption of the ILO Convention 169 and the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (herein after referred to as the Declaration), the establishment of the UN Permanent Forum on Indigenous Issues, the Expert Mechanism on the Rights of Indigenous Peoples, and the UN Special Rapporteur on the Rights of Indigenous Peoples.

For centuries, we, Indigenous Peoples, have faced and continue to face colonization of our lands, territories, resources, air, ice, oceans and waters, mountains and forests. This has resulted in patterns of domination, exploitation and subjugation of our Peoples. Such patterns can be traced to claims of

discovery and conquest, papal bulls, royal charters, “manifest destiny,” and other erroneous and legally invalid doctrines.

These claims have manifested in colonial strategies, policies, and actions designed to destroy Indigenous Peoples, thereby resulting in the ongoing usurpation of Indigenous Peoples’ lands, territories, resources, air, ice, oceans and waters and, mountains and forests; extensive destruction of Indigenous Peoples’ political and legal institutions; discriminatory practices of colonizing forces aimed at destroying Indigenous Peoples’ cultures; failure to honour Treaties, agreements and other constructive arrangements with Indigenous Peoples and Nations; genocide, ecocide, loss of food sovereignty, crimes against humanity, war crimes and the militarization of Indigenous Peoples and our lands; corporatization and commodification of Indigenous Peoples and our natural resources; and the imposition of “development” models that are destroying the life-giving capacities and integrity of Mother Earth and producing a range of detrimental impacts of which climate change could prove to be the most destructive.

The provisions of the Declaration that affirm the inherent rights of Indigenous Peoples to participate fully in decision making that affects us, will continue to guide and frame our work for the HLPN/WCIP.

We further affirm that nothing in this process or its outcomes may be interpreted as diminishing or eliminating any of the rights of Indigenous Peoples contained in the Declaration, or any of the other international standards which protect, defend and uphold the inherent economic, social, cultural, civil, political, educational, and spiritual rights of Indigenous Peoples.

We reaffirm the peremptory norms of international law, including on equality and non-discrimination, and assert that the realization of the rights of Indigenous Peoples, including those affirmed in the Declaration, must be upheld by States, individually and collectively, free from all forms of discrimination including discrimination based on race, ethnicity, religion, gender, sexual orientation, age, and disability.

We also reaffirm that the Declaration must be regarded as the normative framework and basis for the Outcome Document and its full realization.

We affirm that the inherent and inalienable right of self-determination is preeminent and is a prerequisite for the realization of all rights. We, Indigenous Peoples, have the right of self-determination and permanent sovereignty over our lands, territories, resources, air, ice, oceans and waters, mountains and forests.

We condemn violence against Indigenous women, youth and children as one of the worst human rights violations affecting Indigenous Peoples and families. Violence against Indigenous women, youth and children is dehumanizing and also affects their spiritual development and violates their fundamental rights.

We have identified four overarching themes that encapsulate those issues that are of greatest importance to us as Indigenous Peoples. We recommend that each overarching theme be the respective theme for each of the three roundtables and the one interactive dialogue that make up the HLPM/WCIP. Each of the four themes are accompanied by specific and concrete recommendations for inclusion in the final Outcome Document of the HLPM/WCIP.

Theme 1: Indigenous Peoples' lands, territories, resources, oceans and waters

- 1.** *In order* to fulfil their obligations to guarantee Indigenous Peoples' right of self-determination and permanent sovereignty over our lands, territories, resources, air, ice, oceans and waters, mountains and forests,

we recommend that States, as a matter of urgency, establish effective mechanisms through agreements reached with the Indigenous Peoples concerned, to effectively implement the aforementioned rights consistent with State's obligations under international law, the UN Charter, the Declaration and Treaties and agreements concluded with Indigenous Peoples and Nations;

2. *Recommend* that States affirm and recognize the right to the protection, preservation and restitution of our sacred places, sites and cultural landscapes and establish mechanisms that can effectively promote the implementation of these rights, including through the allocation of sufficient financial resources;
3. *Recommend* that States, in keeping with Indigenous Peoples' law, traditions, customs, and land tenure systems, and with the full, equal and effective participation of Indigenous Peoples, establish tribunals, commissions or other bodies with full judicial authority, to identify lands, territories and resources including lands taken without the free, prior and informed consent to which Indigenous Peoples have inherent rights through traditional

ownership and/or use, including through delineation and demarcation, and to resolve disputes, including through the recovery of such lands, territories and resources. In all of the aforesaid situations, the laws, customs and usages of Indigenous Peoples shall be recognized;

4. *Recommend* that States comply with judicial pronouncements, decisions of national and international courts, and recommendations of Treaty bodies and establish and provide adequate resources for effective redress for historical injustices in relation to Indigenous Peoples' lands, territories and natural resources;

5. *Recommend* that States, with the full and effective participation of Indigenous Peoples, establish mechanisms to ensure the implementation of the right of free, prior and informed consent before entering the lands and territories of Indigenous Peoples, including in relation to extractive industries and other development activities. We further recommend that States cease the removal of Indigenous Peoples from their ancestral lands and territories. In cases where they are being

or have been removed, displaced and/or dispossessed, States shall provide restitution, or when this is not possible, just, fair and equitable compensation including the return of land and humanitarian assistance as required by the Indigenous Peoples affected;

- 6.** *Recommend* that States uphold and respect the right of self-determination and the free, prior and informed consent of Indigenous Peoples who do not want mining and other forms of resource extraction, “development” and technologies deemed as degrading to their human, cultural reproductive and ecosystem health. Where mining and other forms of resource extraction are already occurring, States shall develop mechanisms, with the full and effective participation of Indigenous Peoples, to develop a comprehensive strategy for ecologically sustainable and equitable development to end and prevent uncontrolled and unsustainable industrial contamination and degradation with plans for clean-up, remediation and restoration. Such a strategy shall incorporate strengthening the capacity of Indigenous youth in relation to sustainable development practices based on Indigenous

knowledge and the relationship with the land as well as the protection and promotion of the important role of traditional knowledge holders, including Indigenous Elders and women;

7. *Recommend* that States implement a comprehensive human rights- and ecosystem-based approach into all climate change measures and initiatives recognizing and valuing Indigenous world views, including knowledge systems, technologies, innovations and practices, customary institutions and Indigenous governance, lands and resources, with enforceable safeguards in all climate agreements. We further recommend the urgent transition away from fossil fuel dependence towards decentralized, locally controlled, clean, renewable energy systems and infrastructure; and

8. *Recommend* that States develop and enforce, in conjunction with Indigenous Peoples, legislation or policies to acknowledge and protect Indigenous Peoples' traditional and subsistence livelihoods and other customary or culturally based land and resource uses and Indigenous economies and that such legislation or policies be adopted with the free,

prior, and informed consent of Indigenous Peoples.

Theme 2: UN system action for the implementation of the rights of Indigenous Peoples

- 1.** *Recommend* the creation of a new UN body with a mandate to promote, protect, monitor, review and report on the implementation of the rights of Indigenous Peoples, including but not limited to those affirmed in the Declaration, and that such a body be established with the full, equal and effective participation of Indigenous Peoples;
- 2.** *Recommend* that the General Assembly call for the establishment of an international mechanism to provide oversight, redress, restitution and the implementation of Treaties, agreements and other constructive arrangements between Indigenous Peoples or Nations and States, predecessor and successor States;
- 3.** *Recommend* that States provide legal recognition to Indigenous Peoples as Indigenous

Peoples where so demanded by the Peoples concerned, consistent with the provisions of the Declaration that affirm the inherent rights of Indigenous Peoples;

4. *Recommend* that the General Assembly appoint an Under-Secretary General for Indigenous Peoples, in order to strengthen the capacity and efforts of the UN towards ensuring the full realization of the rights of Indigenous Peoples as well as the inclusion and reflection of these rights, including the right to full and effective participation in decision making in all activities of the UN;
5. *Recommend* that all UN agencies, programs and funds engaging in activities impacting on Indigenous Peoples appoint an officer, or establish a team of officers on a permanent and full-time basis, with particular responsibility to ensure that all such activities are responsive to and adapted for the particular situation of Indigenous Peoples and to provide training and capacity building for all new and existing UN staff regarding Indigenous Peoples' rights;
6. *Recommend* that all UN agencies, funds and programmes engaging in activities impacting

on Indigenous Peoples form advisory councils or forums composed of representatives of Indigenous Peoples, including women, youth and persons with disabilities, to engage in dialogue and provide advice on policy making and country and regional level operations;

7. *Recommend* that a review be undertaken of the nomination processes for UN-mandated positions relating to Indigenous Peoples' rights to ensure that the processes are consistent with the Declaration. Further we recommend that more Indigenous candidates with expertise on Indigenous Peoples' rights be appointed to Treaty monitoring bodies;
8. *Recommend* that following the HLPW/WCIP, work be undertaken to organize an official UN World Conference on Indigenous Peoples with the full, equal and effective participation of Indigenous Peoples at all stages;
9. *Call* on the World Heritage Committee, UNESCO and States to revise the World Heritage conventions' operational guidelines to ensure the rights and territories of Indigenous Peoples are respected in the nomination, designation, management and moni-

toring of world heritage sites incorporating or affecting their lands, territories, resources, ice, oceans and waters, and mountains and forests, and to ensure that Indigenous Peoples' right to free, prior and informed consent is obtained in world heritage decision making processes;

10. *Pursuant to the universal application of the right of self-determination for all Peoples, recommends that the UN recognize Indigenous Peoples and Nations based on our original free existence, inherent sovereignty and the right of self-determination in international law. We call for, at a minimum, permanent observer status within the UN system, enabling our direct participation through our own governments and parliaments. Our own governments include *inter alia* our traditional councils and authorities;*
11. *Recommend States, UN agencies and donor groups ensure the rights of Indigenous Peoples are respected in development aid cooperation; and*
12. *Recommend that the Declaration be a minimum human rights standard used in*

the Human Rights Council Universal Periodic Review so that States are formally assessed in relation to their progress in implementing the rights of Indigenous Peoples.

Theme 3: Implementation of the Rights of Indigenous Peoples

1. *Based on the right of self-determination, Indigenous Peoples have the right and authority to develop and implement, on an equal basis with States, the standards and mechanisms that will govern relationships between them and, with the full, equal and effective participation of Indigenous Peoples, we recommend that:*
 - a. States develop processes to ensure that regional, constitutional, federal/national, provincial, and local laws, policies and procedures comply with the Declaration and other international human rights standards that uphold the rights of Indigenous Peoples;

- b. Indigenous Peoples' institutions, conflict resolution processes and juridical systems are respected and protected; and
- c. that National Human Rights Institutions develop specific programmes that focus upon the implementation of the Declaration;

2. *Recommend* that States enter into new Treaties, agreements and other constructive arrangements with Indigenous Peoples and Nations as a way to effectively implement their rights and resolve violent conflicts and disputes and that the implementation of all Treaties, agreements and other constructive arrangements be ongoing and effective;
3. *Recommend* that States, using the principles of Indigenous consent, ownership, control and access, collect, analyze and disaggregate data on Indigenous Peoples, including Elders, women, youth, children and persons with disabilities, to help draft and implement public policy and legislation that better addresses the situation of Indigenous Elders, women, youth, children and persons with disabilities;
4. *Recommend* that States recognize that the implementation of the rights of Indigenous Peoples includes the review, formulation,

amendment and implementation of laws, policies, and strategies and that these processes must be undertaken with the free, prior and informed consent of Indigenous Peoples, and be informed by evidence based on ethical collection, analysis, and the use of disaggregated data;

5. *Recommend* that States uphold and implement the rights of Indigenous women as sacred life givers and nurturers as well as strengthen—with the full and effective participation of Indigenous women—the protection of Indigenous women and girls through the formulation and implementation of national, regional and international plans of action developed in conjunction with Indigenous Peoples' effective laws, policies and strategies;

6. *Recommend* States, with the full, equal and effective participation of Indigenous women, youth and girls, take immediate action to review, monitor and provide comprehensive reports on violence against Indigenous women, youth and girls, in particular, sexual violence, domestic violence, trafficking and violence related to extractive industries, as well as provide redress for victims;

7. *Recommend* States cease current, and refrain from any further, militarization and initiate processes to demilitarize the lands, territories, waters and oceans of Indigenous Peoples. This can be achieved *inter alia* through the repeal and/or discontinuance of “anti terrorist,” national security, immigration, border control and other special laws, regulations, operations and executive orders that violate the rights of Indigenous Peoples. Special measures should be taken to ensure the protection of Indigenous Elders, women, youth, children and persons with disabilities, particularly in the context of armed conflicts;
8. *Recommend* that States, in conjunction with Indigenous Peoples, establish and develop commissions of inquiry or other independent, impartial and investigative mechanisms to document matters of impunity and other human rights concerns of Indigenous Peoples and to ensure that recommendations to governments to end impunity for violations of Indigenous Peoples’ rights are effectively implemented. We further recommend that perpetrators be brought to justice and the victims compensated and rehabilitated;

9. *Recommend* that States work proactively, nationally and internationally with the full equal and effective participation of Indigenous Peoples, to develop effective mechanisms to identify and repatriate sacred and culturally significant items and ancestral remains, in accordance with Indigenous Peoples' customs, traditions and beliefs;
10. *Recommend* that States fully honor, and in conjunction with Indigenous Peoples, create conditions for the right of self-determination of Indigenous Peoples, including through formal decolonization processes to those Indigenous Peoples who seek it, and that all administering powers of non-self governing territories take all steps necessary to eradicate colonialism in all its forms and manifestations;
11. *Recommend* that States, in conjunction with Indigenous Peoples, support the effective implementation of Indigenous Peoples' right of self-determination through providing financial support and revenue sharing to Indigenous Peoples;
12. *Recommend* also that States, relevant UN system organizations and international

financial institutions and donor organizations support the implementation of Indigenous Peoples' right of self-determination, including through capacity building, to achieve this end in all regions;

13. *Further* recommend that, in keeping with our right of self-determination and free, prior and informed consent, Indigenous Peoples participate effectively and fully in the negotiations of all relevant international agreements that may affect them, including multilateral and bilateral trade and investment agreements and organizations, including in the review of existing agreements; and
14. *Recommend* States establish regional mechanisms to monitor the implementation of the Declaration.

Theme 4: Indigenous Peoples' priorities for Development with free, prior and informed consent

1. *Indigenous Peoples'* priorities for development are predicated on the full, equal and effective

recognition of our rights to lands, territories, resources, air, ice, oceans and waters, and mountains and forests and the connection between customs, belief systems, values, languages, cultures and traditional knowledge. We therefore recommend that rights, culture and spiritual values be integrated into strategies that relate to development, including Sustainable Development Goals and the post-2015 UN Development Agenda;

2. *Recommend* States adopt public policies which guarantee the right to food, food sovereignty, food security and safety and the right to water and clean air for Indigenous Peoples. Further, that States cease subsidizing the expansion of industrial, commercial agriculture plantations which promote toxic chemical fertilizers and pesticides, as well as genetically modified organisms (GMO's), in Indigenous lands and territories;

3. *Recommend* States support programmes of Indigenous Peoples to strengthen the capacity of Indigenous youth, including on the transmission of traditional knowledge, innovations and practices as well as languages and on the important role of Indigenous Peoples,

including Elders and women, as traditional knowledge holders. Further, that States and UN agencies, programmes and funds respect and promote Indigenous Peoples' right to free, prior and informed consent in relation to their traditional knowledge and traditional cultural expressions;

4. *Recommend* States take a rights-based and culturally appropriate approach to public safety and access to justice guided by Indigenous Peoples' legal orders and traditional justice systems and by standardized and disaggregated data collection focused on prevention and restorative justice, as well as protection and rehabilitation;

5. *Recommend* States cease State-sponsored population transfers and demographic engineering of Indigenous Peoples that *inter alia* result in the minoritization of Indigenous Peoples;

6. *Recommend* States with the full, equal and effective participation of Indigenous Peoples provide adequate resources that enable the empowerment of Indigenous Peoples to deliver and have access to high quality and

culturally-based education, health including mental health and housing to improve the well-being of Indigenous Peoples; and that Indigenous individuals are provided with appropriate health care on an equal basis;

7. *Recommend* States take urgent action to adopt strategies that enable Indigenous Peoples to exercise their right to education, particularly youth and children, and their sovereign rights to establish their own educational system, affirming the scholarship of their knowledge systems, sciences, technologies, intellectual property and cultural manifestations;

8. *Recommend* States ensure meaningful and effective participation and the free, prior and informed consent of Indigenous Peoples in accordance with their protocols in order to reform the dominant education system to reflect the histories, identities, values, beliefs, cultures, languages and knowledge of the Indigenous Peoples to whom it is being delivered; and

9. *Call* on States to reaffirm the rights of Indigenous Peoples to their economic, social

and cultural development with due regard to their freedom and identity and the recognition that the right to sustainable development is both procedural and substantive. We further call upon States to ensure the full, equal and effective participation of Indigenous Peoples in the development of mechanisms to ensure that ecosystem-based sustainable development is equitable, non-discriminatory, participatory, accountable, and transparent, with equality, consent and decolonization as important overarching themes that protect, recognize and respect the rights of Indigenous Peoples and that are in harmony with the sacredness of Mother Earth.

HUBERT-GABRIEL
-13- of C. M.

**Internasyonal na Araw ng mga
Katutubo sa buong Mundo 2013**

Adyenda ng mga
Katutubo

Panimula

Sa unang ilang buwan ng pagkapangulo ni Aquino noong taong 2010, mahigit sa 60 na organisasyon ang nagtipon-tipon upang lumagda sa Adyenda ng mga Katutubo. Makalipas ang tatlong taon, walang makikitang matibay na tugon mula sa administrasyong ito patungkol sa Adyenda ng mga Katutubo, o nagkaroon man lang ng anumang mahalagang pagunlad para sa mga katutubo. Sa katunayan, ang mga katutubo ay patuloy na nagdurusang sa mga parehong suliraning inihain ng Adyenda ng mga Katutubo.

Ang Adyenda ng mga Katutubo ay orihinal na nahahati sa anim na tema tulad ng mga sumusunod: (1) Kaugnay sa National Commission on Indigenous Peoples (NCIP), pagpapatitulo ng lupaing ninuno, malaya, nauuna at maalam na pagpapahintulot (FPIC), at ang Sustenableng Pagpapaunlad ng Lupaing Ninuno at mga Planong Pangangalaga (ADSDPP); (2) Millennium Development Goals (MDGs) at mga Katutubo; (3) Ang Pangkapayapaang Pag-uusap ng Gobyerno ng Republika ng Pilipinas (GRP) at Moro

Islamic Liberation Front (MILF), ang Bangsa Moro Juridical Entity (BJE) at ang Pangkapayapaang Pag-uusap ng GRP at National Democratic Front of the Philippines (NDFP); (4) Paglabag sa Karapatang Pantao; (5) Pagmimina at iba pang proyektong pangkaunlaran; at (6) Magkasalungat na mga batas.

Nagtipon sa okasyon ng Internasyonal na Araw ng mga Katutubo sa Buong Mundo, kaming mga katutubo sa ilalim ng patnubay ng Philippine UNDRIP Network, isang malayang samahang pambansa at pangrehiyon ng mga katutubo, mga organisasyon at institusyon, ay nagtagpo ngayong ika-7 ng Agosto 2013, upang ipagdiwang ang Internasyonal na Araw at magkasundo sa iniakmang Adyenda ng mga Katutubo, pinanday mula sa mga naunang pahayag at deklarasyon ng iba't ibang pagpupulong ng mga katutubo at pormasyon. Aming isinusumite ito sa gobyerno at sa bagong halal na Kongreso, sa mga iba't-ibang kapulungan na nakabase sa Pilipinas, at sa Pandaigdigang Komperensiya ng mga Katutubo 2014, na isang Mataas na Antas ng Plenaryong Pulong ng Pangkalahatang Asembleya ng Nagkakaisang mga Bansa (UN).

Ang Asembleya ay nagpahayag ng buong pagsuporta sa Dokumentong Resulta ng Alta na pinagkasunduan ng 700 katutubong kinatawan mula sa buong mundo sa isinagawang Komperensiya sa Alta mula Hunyo 10-12, 2013.

Ang Apat na Tema ng Katutubong Adyenda

Kami, mga katutubo at tagapagtaguyod, ay siyang nananawagan sa gobyerno ng Pilipinas; sa iba't ibang kapulungan sa Pilipinas, kabilang ang kapulungan ng UN, ahensiya at pondo; World Bank at Asian Development Bank; European Union; at iba pa, na tumugon sa mga sumusunod na isyu at pangangailangan:

I. Patungkol sa Lupain ng mga Katutubo, Teritoryo, Likas-yaman at Mapanupil na Pag-unlad

Itigil ang pagkamkam sa mga lupain ng mga katutubo kabilang ang mga makabagong pamamaraan ng pag-agaw sa lupain, halimbawa, paggamit ng prayoridad at usuprak na karapatan upang maisapribado o kalakalin ang lupain ng mga katutubo; at pagpapatupad ng mga proyektong pang-renewable na enerhiya, na walang malaya, nauuna at maalam na pagpapahintulot ng mga katutubo. Repasuhin at ipawalang-bisa ang mga kasunduan sa pagitan ng mga pribadong grupo, laluna na

yung di makatarungan pagpapatitulo ng mga di-katutubo.

Kilalanin ang mga tunay na pinuno at igalang ang batas katutubo sa lupa at paggamit sa kalikasan, kabilang ang mga sagradong lugar, libingan at pinangangasuhan, at iba pang mahalagang pangkulturang lugar.

Itigil ang malakihang pagmimina sa teritoryo ng mga katutubo! Kilalanin at matapat na ipatupad ang mga resolusyon ng gobyernong lokal at moratoryum ng operasyon sa pagmimina. Maglaan ng kabayaran sa mga biktima ng pagkasira ng kalikasan mula sa operasyon ng mga kompanyang nagmimina at pondo para sa rehabilitasyon ng mga nasira at nilasong lugar ng mga minahan.

Protektahan at paunlarin ang sustenableng agrikultura, agro-forestry at iba't ibang mga sistema ng katutubong produksyon sa pagkain upang matiyak ang seguridad/sobereniya sa pagkain ng mga katutubo. Maglaan ng pondong pangsuporta sa mga ito.

Pagtibayin ang mga tradisyonal na hanapbuhay at kabuhayan. Itigil ang mga polisiya at pro-

gramang nagmamaliit sa mga ito. Ibilang ang mga tradisyonal na hanapbuhay sa Philippine Standard Occupational Classification (PSOC).

- Itigil ang pagpasok at pagpapalaganap ng mga binagong organismo (GMOs) at nakalalason, ipinagbabawal at mga nakakapinsalang gamit sa pagsasaka sa lupain at teritoryo ng mga katutubo.
- Itigil ang malawakang pagbabago sa gamit ng mga lupang sakahan at kagubatan para sa bio-fuel, at iba pang plantasyon na may iisang uri ng halaman at punong-kahoy. Magsagawa ng pangkapaligiran, panlipunan at pangkarapatang pantaong pagsusuri sa mga plantasyon.
- Tiyakin ang proteksyon ng karapatan ng mga katutubo sa eco-turismo at iba pang kaugnay na proyekto at inisyatibo.
- Itigil ang paggawa ng mga malalaking hydroelectric dam, multipurpose dam at iba pang malakihang proyektong pang-enerhiya sa lupain at katubigan ng mga katutubo.
- Repasuhin at tiyakin ang Sustenableng Pagpapaunlad ng Lupaing Ninuno at mga

Planong Pangangalaga (ADSDPPs) laluna ang mga binuo na walang partisipasyon ng mga katutubong komunidad.

Kilalanin ang mga mapang ginawa ng mga katutubo at katuwang na organisasyon na binuo sa pamamagitan ng prosesong pangkomunidad na pakikilahok sa pagmamapa ng kanilang mga teritoryo.

Pag-aralan at bumuo, kasama ang mga katutubo, ng mga programang pagbayad sa serbisyong pangkalikasan (PES) at tiyakin na ang mga katutubo ay direktang makikinabang sa royalty na ibabayad ng mga proyekto ayon sa serbisyong pangkalikasan mula sa mga kagubatan at lupain ng mga katutubo. Tiyakin din na ang mga ibinabayad na ito ay gagamitin sa mga programa na susuporta sa kolektibong kagalingan ng mga katutubo.

Patungkol sa Karapatan Pantao, Militarisasyon at Kapayapaan

- ☐ Itigil ang mapanlinlang na Operation Plan Bayanihan.
- ☐ Itigil ang pambobomba at sapilitang pagpapalikas. Itigil ang militarisasyon sa komunidad ng mga katutubo.
- ☐ Wakasan ang di-paglapat ng kaparusahan. Dalhin sa hukuman ang mga may gawa ng paglabag sa karapatan pantao laban sa mga katutubo; at ang di-makatarungang pagpatay sa 35 na mga katutubo sa administrasyong Aquino nitong Agosto 2013 at ang 142 na di-makatarungang pagpatay sa mga katutubo sa panahon ng administrasyong Arroyo.
- ☐ Ipatupad ang pagbabawal sa pag-okupa ng mga militar sa mga eskwelahan, bulwagan ng barangay, sentrong pangkalusugan, pulungan ng mga katutubo at sagradong lugar at iba mga pang institusyon na pag-aari ng komunidad. Itigil ang pag-atakeng militar sa mga eskwelahang pangkomunidad ng mga katutubo at mga insti-

tusyong nagtuturo ng pangunahing kaalaman sa pagbabasa at pagbibilang.

- Itigil ang paggamit sa mga kabataang katutubo sa operasyong militar at programang ng gobyerno laban sa mga rebelde. Itigil ang paghihiikayat sa mga katutubong kabataan na sumali sa grupo ng mga paramilitar.
- Buwagin ang Investment Defense Forces at ng iba pang paramilitar at pribadong armado na ginagamit ng mga kompanya ng pagmimina upang sawatain ang pagtutol ng mga tao laban sa operasyon at eksplorasyon ng pagmimina. Panagutin ang mga pribadong korporasyon sa mga isinagawang paglabag sa karapatang pantao laban sa mga katutubo ng mga armadong grupong ito.
- Itigil ang panggugulo, pananakot, at iba pang uri ng panunupil laban sa mga katutubo, laluna sa mga lider at miyembro ng mga katutubong organisasyong bumabatikos sa di-umano'y mga proyektong pangkaunlaran at negosyo.
- Itigil ang kriminalisasyon sa pagtutol ng mga katutubong komunidad at ang paguusig sa organisasyon ng mga katutubo. Ipawalang saysay

ang mga gawa-gawang kaso at SLAPP laban sa mga katutubong lider at mga miyembro ng organisasyon ng mga katutubo.

 Buwagin ng mga puwersang paramilitar na naghahasik ng takot sa mga teritoryo ng mga katutubo. Itigil ang pagbuo at paghikayat sa mga katutubo na sumali sa Citizen Armed Force Geographical Unit (CAFGU), Cordillera Peoples Liberation Army (CPLA), at iba pang grupong paramilitar.

 Igalang ang karapatan ng mga katutubong kababaihan. Litisin ang mga nangghasa at naglapastangan sa mga katutubong kababaihan. Mahigpit na subaybayan at itigil ang karahasan sa mga katutubong kababaihan. Magsagawa ng mas pantay at angkop na serbisyo at programang pangkalusugan at pangreproduksyon sa komunidad ng mga katutubo at maglaan ng libreng ligal na serbisyo sa mga nakaligtas sa karahasan. Mahigpit na bantayan at itigil ang karahasan laban sa mga katutubong kababaihan.

 Bigyan ng angkop na atensyon ang mga isyu at kahilingan ng mga katutubo sa pangkapayaang negosasyon sa pagitan ng gobyerno at National

Democratic Front of the Philippines (NDFP) at Moro Islamic Liberation Front (MILF). Tiyakin ang pagkilala sa karapatan ng mga katutubo sa balangkas na pinagkasunduan sa Bangsamoro (Framework Agreement on the Bangsamoro). Kilalanin ang mga kahilingan ng mga katutubo na nasa Autonomous Region of Muslim Mindano (ARMM) na paunlarin ang mga katutubong awtonomiyang teritoryo na nasa loob nito at tiyakin na angkop ang benepisyo ng mga katutubo mula sa 70% na bahagi ng Bangsamoro.

Igiit sa gobyerno ng Pilipinas (NCIP at DFA) at sa Komisyon ng Karapatang Pantao na tumugon sa 2009 na obserbasyon at rekomendasyon ng CERD (Committee on Elimination of Racial Discrimination) patungkol sa gobyerno¹ at sa mga rekomendasyon ng Universal Periodic Review (UPR) of the Philippines na isinagawa noong 2012. Kabilang dito ang panawagang buwagin ang mga grupong paramilitar at ang pagtigil sa pagpatay sa mga aktibistang katutubo at lider at kanilang mga tagapagsuporta at litisin ang mga akusado.

Itigil ang pagpasok ng hukbong sandatahan ng Estados Unidos sa teritoryo ng Pilipinas, sa

ano mang anyo, na ayon sa Konstitusyon ng Pilipinas.

III. Patungkol sa National Commission on Indigenous Peoples (NCIP), Malaya, Nauuna at Maalam na Pagpapahintulot at Magkasalungat ng mga Batas

Magsagawa ng malawakang panibagong-pagtatatag ng NCIP at panagutin ang mga mapatutunayang gumawa kontra sa karapatan at interes ng mga katutubo. Suportahan ang isang malaya at komprehensibong inisyatibo upang repasuhin ang pangkalahatang pagpapatupad ng Indigenous Peoples Rights Act (IPRA). Kagyat na tumugon at ipatupad ang mga rekomendasyon sa “Institutional Assessment of the NCIP” na isinagawa ng Unibersidad ng Pilipinas-Baguio kung saan ang resulta ay aming inilahad na sa Kongreso ng Pilipinas at NCIP noong Agosto 9, 2011. Malawakang itaas ang kaalaman at kakayahan ng mga kawani ng pamahalaan na maunawaan ang karapatan ng mga katutubo.

- Ibasura/ipawalang-bisa ang Philippine Mining Act of 1995 at ipasa ang People's Mining Bill na naihain sa nakaraang kongreso. Repasuhin at gumawa ng naaayong hakbang sa lahat ng batas na hindi nagpapahalaga sa karapatan ng mga katutubo sa lupaing ninuno at pansariling pamamahala (halimbawa, NIPAS Act, Forestry Code, Land Registration Act, atbp.).
- Subaybayan at suriin ang implementasyon ng 2012 Revised FPIC guidelines. Bigyan ng halaga ang pagpapatupad sa batas katutubo sa lahat ng proseso ng FPIC na pinasok sa pagitan ng mga pribadong grupo (kompanya, NGO at Foundation) at mga ahensiya ng gobyerno. Tiyakin na ang mga tunay na grupong kumakatawan at mga lider ng mga katutubo ang nagkaloob sa FPIC. Itigil at ipalawang-bisa ang pahintulot sa mga kompanya ng pagmimina na nakakuha ng FPIC sa pamamagitan ng huwad na proseso.
- Ibasura ang Joint Administrative Order (JAO) ng DENR, DAR, LRA at NCIP noong 2012 na tahasang sumisira sa karapatan ng mga katutubo sa kanilang lupaing ninuno, teritoryo at likas-yaman. Gayundin, itigil ang implementasyon

ng mga naunang AO ng NCIP katulad ng AO sa pananaliksik sa kaalaman ng mga katutubo (IKS). Bilisan ang pagproseso at pag-apruba ng mga aplikasyon sa CADT at kilalanin ang mga katutubong titulo at paggiit sa pag-aari ng mga katutubo, na dumaan sa maayos na proseso ngunit hindi nabibigyan ng kaukulang aksyon ng NCIP.

Pag-aralan ang panuntunan sa CALT/CADT. Ang lahat ng mga igagawad na CADT/CALT ay kailangang dumaan sa tunay na konsultasyon at FPIC. Kilalanin ang tradisyonal na pagmamay-ari ayon sa batas katutubo at sa tradisyonal na hangganan at palatandaan ng mga katutubo sa saklaw na pag-aari. Hindi dapat magkaroon ng CALT o pribadong pag-aari sa pinangangalagaang lugar ng komunidad.

Ibilang ang pangkaunlarang adyenda na binuo ng mga katutubong organisasyon sa Philippine Medium-Term Development Plan. Tiyakin na ang grupong naghahanda ng Philippine Medium-Term Development Program at ng Women's Edge Plan 2013-2016 ng Pambansang Komisyon para sa Kababaihan ay magsasagawa ng epektibo at malawakang konsultasyon sa

mga katutubo upang matiyak na mapabilang ang kahilingan ng mga katutubo na nakasaad sa Adyendang ito at ang mga mungkahi ng mga katutubong kababaihan na nakapaloob sa dokumentong napagkasunduang sa isinagawang pagtitipon ng National Women's Consultation mula Agosto 1-6, 2013.

Tiyakin ang pakikilahok ng mga kinatawan ng mga katutubo sa pagbuo ng mga komite ng panlipunang sibil sa mga kapulungan ng UN, ahensiya, programa at iba pang multilateral na kapulungan, maging sa mga kapulungan ng go-byerno tulad ng Climate Change Commission at iba pa. Hinihimok namin ang mga kapulungang ito na magtayo ng hiwalay na mga komiteng tagapagpayo sa katutubo, kasama ang mga katutubong organisasyon.

Suportahan ang mga adhikain ng mga katutubo sa pagpapatupad ng kanilang balangkas at programa para sa Sustainable at Pansariling-pagpapasya sa Pag-unlad ng mga Katutubo at magsagawa ng magkasamang konsultasyon upang maunawaan ang balangkas na ito at ang pagpapatupad nito.

Kilalanin ang karapatan ng mga katutubo at ang tradisyonal na gamit sa lupa sa National Land Use Bill at Forestry Bill na inilatag sa kongreso.

IV. Patungkol sa Serbisyong Panlipunan, Post-2015 Sustainable Development Goals, Pag-angkop sa Naiibang Pagbabago ng Panahon at Kahandaan sa Sakuna at mga Pamamaraan ng Pagtugon

Suriin, kasama ang mga katutubo, ang implementasyon ng Programang Pantawid Pamilyang Pilipino (4Ps) patungkol sa mga benepisyo at di kanais-nais na impak sa mga katutubo at gumawa ng mas angkop, nararapat at sustenableng serbisyong panlipunan na tutugon sa karapatan at pangunahing pangangailangan ng mga katutubo. Tiyakin na ang programang 4Ps at iba pang programang pangkalusugan at edukasyon ay igagalang at pangangalagaan ang tradisyonal na panggagamot at sistemang pangkalusugan ng mga katutubo at kanilang tradisyonal na manggagamot (halimbawa, hilot, mandadawak, men sip-ok, balian, at iba pa). Repasuhin kung alin sa mga programang ito ang may pagtatangi laban sa mga katutubo at

baguhin upang matiyak ang pag-ayon nito sa UNDRIP at IPRA.

Palakasin at suportahan ang tradisyunal na hanapbuhay, sining at gawang kagalingan, at kabuhayan. Tiyakin na ang mga sustainable at pangkomunidad na programang pang-ekonomiya at pangkabuhayan ay binuo at pinatutupad kasama ang mga katutubo.

Palakasin ang sistemang kaalaman ng mga katutubo at gamit ng katutubong material at pamamaraan katulad ng produktong gubat at tradisyonal na halamang gamot. Protektahan ang mga ito laban sa pagkamkam sa pamamagitan ng mga patent, trademarks at copyright. Suportahan ang operasyonalisasyon ng binuong konklusyon ng Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES), kung saan ay kinikilala na ang iba't ibang kaalaman, kabilang ang sistemang kaalaman ng mga katutubo, ay kasing pantay at totoo sa sensiya at kailangang igalang at isulong ang mga ito, na may sariling integridad at halaga.

Maglaan ng sapat at angkop na institusyong pang-edukasyon sa mga komunidad ng mga katutubo. Isagawa ang implementasyon ng mga

programang pangkatutubo at sariling wika ng Kagawaran ng Edukasyon, kasama ang mga katutubong dalubhasa. Suportahan ang pagtatayo ng mas maraming pangkatutubong paaralan, paaralan para sa pagsasabuhay ng tradisyon, programang pangkatutubong pag-aaral sa mga dalubhasaang institusyon at pangkatutubong unibersidad at maglaan ng sapat na pondo para sa mga nabanggit. Hikayatin ang partisipasyon ng mga tagapagtaguyod ng katutubong kaalaman at mga nakatatanda sa pang-edukasyong institusyon at sa integrasyon ng sistemang kaalaman ng mga katutubo. Patatagin ang positibong kultura at pahalaga at ituro ang mga ito laluna sa mga kabataan. Isulong ang paggamit ng katutubong wika sa pagtuturo.

Magtayo ng estrakturang maghahatid ng tubig inumin sa mahihirap at malalayong komunidad ng mga katutubo at magtatag ng proyektong pang-enerhiya na pamamahalaan ng komunidad.

Tiyakin na makikinabang ang mga katutubo sa Peoples' Survival Fund at iba pang tulong, kagyat na kahandaan sa mga sakuna, pondo mula sa mga donor, nasyonal at lokal na unit ng pamahalaan, na makapagbibigay

ng tulong pang-agrikultura. Maglaan ng napapanahon at sapat na tulong at serbisyong pangrehabilitasyon upang matugunan ang mga natural na kalamidad at krisis na bunga ng naiibang pagbabago ng panahon tulad ng tagtuyo at baha. Tiyaking na ang mga Katutubo ay kabilang sa mga kapulungan at komiteng pangrehabilitasyon at sa mga kapulungan at programang paghahanda sa kalamidad. Magbuo ng espesyal na mga linya at mesa para sa mga katutubo sa panahon ng pagbibigay ng tulong, laluna sa mga lugar na iba-iba ang mga tao. Gawing madali at di-burukratiko ang proseso sa pagkuha ng pondo para sa mga katutubo.

Tiyakin na ang katutubong kaalaman sa pag-angkop sa pagbabago ng klima, kabilang ang paggamit sa katutubong arkitektura at disenyo ng bahay, ay kinikilala at naipapaloob sa mga programa patungkol sa pagbabago ng klima at sa mga kahandaan at tugon sa mga sakuna.

Maglaan ng abot-kayang enerhiya para sa mga kabahayan at gamit para sa inani ng mga katutubong komunidad at suportahan ang mga inisyatibo sa pagtatayo ng sistema para sa renewable na enerhiya.

- Suportahan ng pagtatayo ng pangkomunidad na kapulungang pang-ugnayan sa sakuna at maglaan ng karagdagang pondo para sa mga ito.
- Tiyakin ang pagrerehistro ng mga ipinanganak na katutubo at mga ikinasal at igalang ang mga ritwal at pamamaraan ng katutubong pamunuan sa pagbinyag at pagkasal bilang ligal na pamamaraan.
- Igalang ang sistemang paniniwala at tradisyonal na relihiyon ng mga katutubo at itigil ang sapilitang kombersyon ng mga katutubo sa pangunahin relihiyon at iba pang mga relihiyon.
- Tiyakin na mapabilang ang mga katutubo sa proseso kaugnay ng Post-2015 development goals at ang pagbuo ng Sustainable Development Goals. Gamitin ang Adyenda ng mga Katutubo na ito bilang ambag sa mga prosesong ito at bilang pinal na mga produkto mula sa Pilipinas.

Ang Adyenda ng mga Katutubo: Internasyonal na Araw ng mga Katutubo sa Buong Mundo 2013 ay pinagtibay sa “Pambansang Forum ng mga Katutubo

at ng Pandaigdigang Konperensiya ng mga Katutubo (WCIP 2014),” noong Agosto 7-8, 2013, na idinaos sa pagdiriwang ng Internasyonal na Araw ng mga Katutubo sa Buong Mundo sa SEAMEO-Innotech, Diliman, Quezon City, Metro Manila. Ang pambansang pagtitipong ito na dinaluhan ng mahigit 80 na katutubong kalahok mula sa iba’t ibang lugar sa Pilipinas ay inorganisa ng Philippine UNDRIP Network, Tebtebba, Kalipunan ng mga Katutubong Mamamayan ng Pilipinas (KAMP), Cordillera Peoples Alliance (CPA), Koalisyon ng mga Katutubong Samahan ng Pilipinas (KASAPI), at Philippine Task Force on Indigenous Peoples’ Rights (TFIP).

Tala

¹ Ang mga rekomendasyong ito ang nagtutulak sa Gobyerno ng Pilipinas na: *kilalanin na ang diskriminasyon sa lahi ay nagaganap sa Pilipinas; *mangalap ng nahiwa-hiwalay na datos hinggil sa kalagayan ng mga katutubo sa pamamagitan ng prosesong konsultasyon sa kanila; *matiyak na ang mga katutubo ay napapangalagaan sa panahon ng armadong labanan at ang malaya at pantay na pagsisiyasat sa lahat ng mga hinala na paglabag sa karapatang pantao ay dapat isagawa; *gumamit ng angkop na pamamaraan upang matiyak na makikinabang sa internal na pagkawala (ng mga katutubo) ng kanilang karapatan sa ilalim ng artikulo 5 ng Kombensyon, laluna ang karapatan sa kaligtasan, kabuhatan, panlipunan at pangkulturang karapatan; *magsagawa ng malayang pagsusuri, na may konsultasyon sa mga katutubo, sa lehislatibong balangkas kaugnay sa pag-aari ng mga katutubo, na may partikular

FILIPINO

na atensyon sa katanungang ayon sa pagitan ng IPRA, sa panuntunan ng pagpapatupad nito, sa doktrinang Regalian at iba pang katulad ng doktrina, kabilang ang Mining Act of 1995; *pagpapatupad ng husto sa IPRA, laluna ang pagtitiyak sa epektibong pakinabang ng mga katutubo sa kanilang karapatan sa lupaing ninuno, lupain at likas na kayamanan, at pagtitiyak na ang mga gawaing pangkabuhayan, laluna ang pagmimina, na isinasagawa sa teritoryo ng mga katutubo ay walang pinsalang maidudulot sa proteksyon ng kanilang karapatang kumikilala sa mga katutubo alinsunod na nabanggit na batas; *pag-ibayuhin ang proseso ng pagkuha ng mga katibayan sa karapatan sa lupa at magsagawa ng epektibong pamamaraan ng pangangalaga sa komunidad laban sa ganti at karahasan bunga ng pagpapatupad ng kanilang karapatan; *tiyakin na ang kasalukuyang estruktura at panuntunan/pamamaraan na isinagawa sa pagpapatupad ng FPIC ay naaayon sa layunin at isinasaad sa IPRA at magtakda ng makatutuhanang panahon para sa proseso ng konsultasyon sa mga katutubo; *tiyakin na ang di-umano'y kakulangan sa pormal na protesta ay hindi resulta ng kakulangan sa epektibong pamamaraan, kakulangan sa kaalaman ng biktima sa kanilang karapatan, takot sa maaaring ganti, o kakulangan ng tiwala sa NCIP; *Mabigyan-pansin na pagtibayin ang ...ILO International Convention on Indigenous and Tribal Peoples (No. 169) at gawing opsyonal na deklarasyon na itinatakda ng artikulo 14 ng Kombensyon.

**Paghahanda sa Komperensiya
ng Pandaigdigang Katutubo para
sa Pagpupulong ng Mataas na
Kapulungan ng Pangkalahatang
Asembleya ng Nagkakaisang
mga Bansa (United Nations) na
tatawagin bilang Pandaigdigang
Komperensiya ng mga Katutubo,
ika-10-12 ng Hunyo 2013, Alta**

**Dokumentong
Resulta ng Alta**

Introduksyon

Kaming mga Katutubo at Bansa (kung saan dito ay tinutukoy na katutubo) na kumakatawan sa 7 rehiyong pandaigdigang geo-politikal, kabilang ang mga kinatawan ng grupo ng mga kababaihan at mga kabataan, ay nagsama-sama sa tradisyonal na teritoryo at lupain ng mga Sami sa Alta, Norway. Ang aming layunin ay magpalitan ng pananaw at mungkahi at bumuo ng isang kolektibong rekomendasyon para sa pagpupulong ng Mataas na Kapulungan ng Pangkalahatang Asembleya ng Nagkakaisang mga Bansa (United Nations) na tatawagin bilang Pandaigdigang Komperensiya ng mga Katutubo (na dito ay tinutukoy na HLPM/WCIP), kung saan ay magtitipon-tipon sa New York, sa ika-22-23 ng Setyembre 2014. Ang dokumentong ito ay nagtataglay ng aming rekomendasyon na kabilang ang kasaysayan at kasalukuyang konteksto ng mga katutubo.

Pambungad

Bilang mga orihinal at naiibang grupo ng tao at bansa ng aming mga teritoryo, kami ay sumusunod sa batas ng kalikasan at sa aming sariling batas, spiritwalidad at sariling pananaw. Kami ay may sariling estruktura ng pamamahala, sistema ng kaalaman, pagpapahalaga at pagmamahal, paggalang at uri ng pamumuhay, na siyang batayan ng aming pagkakakilanlan bilang mga katutubo at sa aming ugnayan sa pandaigdigang kapaligiran.

Ang mga katutubo ay naging instrumento sa adbokasiya sa pagkilala sa mga karapatang pantao, kabilang ang kolektibo at indibidwal na karapatang pantao ng mga katutubo, at nakilahok sa mga internasyonal na pagpupulong at iba pang proseso. Ang mga ito, kabilang ang iba pang bagay, ay nagbunga ng pagtanggap sa ILO Convention 169 at sa Deklarasyon sa Karapatan ng mga Katutubo (na dito ay tatawagin na Deklarasyon), ang pagkatatag ng UN Permanent Forum on Indigenous Issues, ang Ekspertong Mekanismo sa Karapatan ng mga Katutubo, at ang UN Special Rapporteur para sa Karapatan ng mga Katutubo.

Sa mahabang panahon, kaming mga katutubo ay dumanas, at patuloy na dumadanas, ng kolonisasyon sa aming sariling lupain, teritoryo, likas-yaman,

FILIPINO

hangin, yelo, karagatan at katubigan, kabundukan at kagubatan. Ang mga ito ay bunga ng pamamaraan ng pangingibabaw, pagsasamantala, at pagsupil sa aming mga tao. Ang pamamaraang ito ay mababakas sa pahayag na pagtuklas at pagsakop, papal bulls, kautusan ng kaharian, “bilang kapalaran,” at iba pang mali at di makatarungang doktrina.

Ang mga pahayag na ito ay naipapakita sa mga pamamaraan ng kolonisasyon, polisiya, at mga aksyon na may layuning sirain ang mga katutubo na kung saan ay nagdudulot ng patuloy na pangangamkam sa lupain ng mga katutubo, teritoryo, likas-yaman, hangin, yelo, karagatan at katubigan, kabundukan at kagubatan; malawakang pagwasak sa estrakturang pampulitika at ligal na institusyon ng mga Katutubo; diskriminasyong gawain ng puwersa ng mga mangangamkam na may layong wasakin ang kultura ng mga Katutubo; hayagang di pagkilala sa mga kasulatan, kasunduan at iba pang konstraktibong pag-aayos sa mga Katutubo at bansa; malawakang pagpatay sa lahi ng mga Katutubo at pagsira sa kalikasan, pagkawala ng katatagan sa pinagkukunan ng pagkain, krimen laban sa sangkatauhan, krimeng likha ng digmaan at militarisasyon sa mga Katutubo at sa aming lupain; korporatisasyon at komodipikasyon ng mga Katutubo at likas-yaman, at imposisyon ng modelo ng “pag-unlad” na sumisira sa buhay na kakayahan at integridad ng Inang Kalikasan

at naglilikha ng malawakang pinsala na kung saan ang naiibang pagbabago ng panahon ay posibleng mapapa-tunayan na siyang pinakamapanira. Ang mga probisyon ng Deklarasyong ito na nagpapatatag sa kaakibat na karapatan ng mga Katutubo na malayang makilahok sa pagbuo ng desisyon na makakaapekto sa kanila, ay patuloy na gagabay at huhulma sa aming gawain para sa HLPW/WCIP.

Aming patuloy na pinatutuhanan na wala sa prosesong ito o maging sa mga resulta nito na maaaring pakahulugan bilang pagmamaliit o pag-alis sa anumang karapatan ng mga Katutubo na nakasaad sa Deklarasyong ito, o sa iba pang internasyonal na pamantayan na nangangalaga, nagtatangol at nagtataguyod ng kaakibat na pang-ekonomiya, sosyal, kultural, sibil, pulitika, edukasyon at pang-spiritwal na karapatan ng mga Katutubo.

Muli naming pinagtitiyap ang hindi mapapasu-baliang pamantayan ng batas pang-internasyonal, kabilang ang pagkapantay-pantay at walang diskriminasyon, at pag-giit sa katuparan ng karapatan ng mga Katutubo, kabilang yaong mga pinagtibay ng Deklarasyon, na kailangan tupdin ng mga Estado, bilang indibidwal o kolektibo, na malaya sa alin mang uri ng diskriminasyon kabilang ang diskriminasyong batay sa lahi, etnisidad, relihiyon, kasarian, oryentasyong sekswal, edad at kapansanan.

Amin ding pinagtitibay na ang Deklarasyon ay kailangang tingnan bilang isang katangi-tanging balangkas at batayan para sa Dokumentong Resulta at sa buong katuparan nito.

Aming pinagtitibay na ang kaakibat at di maipag-kakaait na karapatan sa pansariling pagpapasya ay sakdal at pangunahing kailangan para sa katuparan ng lahat ng karapatan. Kaming mga Katutubo ay mayroong karapatan sa pansariling pagpapasya at permanenting kapangyarihan sa aming mga lupain, mga teritoryo, mga likas-yaman, hangin, yelo, mga karagatan at katubigan, mga kabundukan at kagubatan.

Aming kinokondina ang karahasan laban sa mga katutubong kababaihan, kabataan at mga bata bilang isa sa pinakanakakasuklam na paglabag sa karapatang pantao na nakakapinsala sa mga Katutubo at pamilya nito. Ang karahasan laban sa katutubong kababaihan, kabataan at mga bata ay di-makatao at nakakaapekto sa kanilang pang-ispiritwal na pag-unlad at siyang paglabag sa kanilang pangunahing karapatan.

Mayroon kaming natukoy na apat na pangunahing tema na nagbubuklod sa mga isyung mahalaga sa aming mga Katutubo. Aming iminumungkahi na ang bawat pangunahing tema ay maging tema ng bawat isa sa tatlong talakayan at sa isang interaktibong diyalogo na bubuo sa HLPM/WCIP. Ang bawat isa sa apat na

tema ay kabibilangan ng tiyak at konkretong rekomendasyon para mapabilang sa pinal na Dokumentong Resulta ng HLPM/WCIP.

Tema 1: Katutubong Lupain, Teritoryo, Likas-Yaman, Karagatan at Katubigan

1. Upang matupad ang kanilang tungkulin na magarantiya ang karapatan ng mga Katutubo sa pansariling pagpapasya at permanenteng soberenya sa kanilang mga lupain, teritoryo, likas-yaman, hangin, yelo, karagatan at katubigan, kabundukan at kagubatan, aming inirerekomenda sa mga Estado, bilang isang napakahalaga, na magtayo ng epektibong mekanismo sa pamamagitan ng pagbuo ng kasunduan sa mga kinauukulang Katutubo, upang epektibong maipatupad ang nabanggit na karapatan ayon sa obligasyon ng mga Estado sa ilalim ng pandaigdigang batas, UN Charter, Deklarasyon at Kasulatan at kasunduan na binuo ng mga Katutubo at bansa.

2. Iminumungkahi na pagtibayin ng mga Estado at kilalanin ang karapatan na protektahan, pangalagaan at maibalik ang aming mga sagradong lugar, dako, pangkulturang anyong-lupa at magtatag ng mekanismo na mabisang magsusulong sa implementasyon ng mga karapatan, kabilang rito ang paglaan ng sapat na pananalapi.
3. Iminumungkahi na ang mga Estado, ayon sa batas ng mga Katutubo, tradisyon, gawi, at sistema ng pag-aari sa lupa, at may buo, pantay at epektibong pakikilahok ng mga Katutubo, ay magtatag ng mga tribunal, komisyon o iba pang mga kapulungan na may buong kapangyarihang panghukuman, upang tukuyin ang mga lupain, teritoryo at likas-yaman, kasama ang mga lupaing sinamsam nang walang malaya, nauuna at maalam na pagpapahintulot na kung saan ang mga Katutubo ay may likas na karapatan sa pamamagitan ng tradisyonal na pag-aari at/o gamit, kabilang gaya ang pagtukoy at paglalagay ng palatandaan, at upang maayos ang sigalot, sa pamamagitan gaya ng pagbawi sa mga lupain, teritoryo at likas-yaman. Sa lahat ng mga nabanggit na sitwasyon, ang

mga batas, gawi at gamit ng mga Katutubo ay dapat na kilalanin;

4. Inirerekomenda na ang mga Estado ay tumupad sa mga deklarasyon ng hukuman, mga desisyon ng nasyonal at internasyonal na hukuman at mga rekomendasyon ng mga tratadong kapulungan at bumuo at maglaan ng sapat na kaparaanan upang epektibong maiwasto ang di-makatarungan kasaysayan na may kaugnayan sa lupain ng mga Katutubo at likas-yaman;

5. Inirerekomenda na ang mga Estado, na may buo at epektibong partisipasyon ang mga Katutubo, ay magtatag ng isang mekanismo upang matiyak na maipatutupad ang karapatan sa malaya, nauuna at maalam na pagpapahintulot bago pumasok sa lupain at teritoryo ng mga Katutubo, kabilang ang patungkol sa industriya ng pagmimina at iba pang pangkaunlarang gawain. Aming karagdanganang iminumungkahi na itigil ng mga Estado ang pagtaboy sa mga Katutubo mula sa kanilang lupaing ninuno. Sa mga kasong sila ay pinapalikas, pinalikas o pinaalis, ang mga Estado ay dapat magbigay ng bayad-pinsala o kung hindi man posible, magbigay ng sapat,

patas at nararapat na kabayaran kabilang ang pagsauli ng lupain at makataong tulong na kailangan ng apektadong mga Katutubo;

6. Inirerekomenda na itaguyod ng mga Estado at igalang ang karapatan sa pansariling pagpapasya at ang malaya, nauuna at maalam na pagpapahintulot ng mga Katutubo na nagwawaksi sa pagmimina at iba pang uri ng pagkuha sa likas-yaman, “pag-unlad” at teknolohiyang napatunayan na nagpapababa sa pagkatao, produksyong kultural at kalusugan ng kalikasan. Kung saan ang pagmimina at iba pang uri ng pagkuha sa likas-yaman ay nangyayari, dapat gumawa ang mga Estado ng mga mekanisyo, kasama ang buo at aktibong pakilahok ng mga Katutubo, na magsagawa ng isang komprehensibong pamamaraan na sustainable sa kalikasan at makatarungang pag-unlad upang wakasan at pigilan ang walang habas at di-sustenableng kontaminasyon dulot ng industriya at degradasyon na may planong linisin, itama at ibalik ang mga nasira. Dapat na nakapaloob sa mga estratehiyang ito ang pagpapatatag sa kakayahan ng mga kabataang katutubo na may kaugnayan sa sustenableng gawain ng pagpapaunlad batay sa katutubong

kaalaman at kaugnayan sa lupain, kabilang ang pangangalaga at pagsulong sa kahalagahan ng papel ng mga tagapaghubog ng tradisyonal na kaalaman, kasama ang mga matatanda at katutubong kababaihan;

- 7.** Inirerekomenda na ang mga Estada ay magpatupad ng isang komprehensibong pangkarapatang pantao at pangkalikasang balangkas para sa lahat ng pamamaraan at inisyatibo kaugnay ng naiibang pagbabago ng panahon na kumikilala at nagbibigay halaga sa katutubong pananaw kabilang ang sistema ng kaalaman, teknolohiya, inobasyon at mga gawain, pang-institusyong gawi at katutubong pamamahala, lupain at likas-yaman, na may ipinatutupad na hanganan para sa lahat ng mga kasunduan patungkol sa naiibang pagbabago ng panahon. Aming muling inererekominda ang kagyat na paghiwalay sa pagkakadepende sa langis patungo sa desentralisado, kontrolado ng lokal, malinis, sustenableng sistema ng enerhiya at impras- traktura; at

- 8.** Inirerekomenda na ang mga Estado ay bumuo at ipatupad, kasama ng mga Katutubo, ng mga batas o polisiya na kumikilala at nan-

gangalaga sa mga katutubong tradisyonal na kabuhayan at iba pang gawi at gamit sa lupa batay sa paniniwala at kultura at katutubong ekonomiya, at ang mga natukoy na lehislatura at polisiya ay ipatupad nang may malaya, nauuna at maalam na pagpapahintulot ng mga Katutubo.

Tema 2: Sistema ng Pagkilos ng UN para sa Pagpapatupad ng Karapatan ng mga Katutubo

- 1.** Inirerekomenda ang pagbuo ng isang pani-bagong kapulungan sa UN na may mandato na isulong, proteksyonan, subaybayan, pag-aralan at iulat ang implementasyon ng karapatan ng mga Katutubo, kabilang ngunit hindi limitado sa pinagpapatibay ng Deklarasyon, at ang kapulungang itatatag na ito ay may buo, pantay at epektibong partisipasyon ng mga Katutubo;
- 2.** Inirerekomenda na ang Pangkalahatang Asembleya ay magtawag ng pagbubuo ng isang internasyonal na mekanismong magkakaloob ng pagmamasid, pagwawasto,

pagpapanumbalik at pagpapatupad ng mga kasunduan, kasulatan at iba pang nakabubut-ing areglo sa pagitan ng mga Katutubo o bansa at mga Estado, mga nauna at susunod pang mga Estado;

3. Inirerekomenda na ang mga Estado ay magkaloob ng ligal na pagkilala sa mga Katutubo bilang mga Katutubo kung saan man may pangangailangan ng mga kinauukulan mga tao, ayon sa mga probisyon ng Deklarasyon na nagpapatibay sa likas na karapatan ng mga Katutubo;

4. Inirerekomenda sa Pangkalahatang Asembleya ang pagtalaga ng isang Pangalawang Pangkalahatang Kalihim para sa mga Katutubo, upang mapalakas ang kakayahan at mga pagsisikap ng UN sa pagtitiyak ng buong katuparan ng mga karapatan ng mga Katutubo kabilang na ang mga napapaloob at repleksyon ng mga natukoy na mga karapatang ito kabilang ang karapatang buo at epektibong pakikilahok sa pagbuo ng mga desisyon sa lahat ng gawain ng UN;

5. Inirerekomenda na ang lahat ng mga ahensya ng UN, programa at pondo na may

mga gawain patungkol sa mga Katutubo ay magtalaga ng opisyal, o bumuo ng isang pangkat ng mga opisyal, na mga permanente at magbibibigay ng buong panahon, na may partikular na tungkuling tiyakin na ang lahat na matutukoy na gawain ay makakatulong at akma sa partikular na sitwasyon ng mga Katutubo at magkaloob ng pagsasanay at pagpapaunlad sa kakayahan ng lahat ng bago at kasalukuyang kawani ng UN patungkol sa karapatan ng mga Katutubo;

6. Inirerekomenda sa lahat ng ahensiya ng UN, mga pondo at programana na may mga gawain patungkol sa mga Katutubo na magbuo ng mga konsehong gagabay o kapulungan na binubuo ng mga kinatawan ng mga Katutubo, kabilang ang mga kababaihan, kabataan at mga may kapansanan, upang makilahok sa talakayan at magbigay ng gabay sa pagbubuo ng polisiya sa pambansa at pang-rehiyong antas na operasyon;

7. Inirerekomenda na repasuhin ang proseso ng nominasyon para sa mga itinatadhanang katungkulan sa UN na may kaugnay sa karapatang ng mga Katutubo upang matiyak na ang mga proseso ay ayon sa Deklarasyon.

Muli naming inirerekomenda na magkaroon ng mas maraming katutubong kandidato na may kasanayan sa mga mga karapatan ng mga Katutubo ang maitalaga sa kapulungan na sumusubaybay sa mga napagkasunduang kasulatan;

8. Inirerekomenda na pagkalipas ng HLPM/WCIP, dapat paghandaan ang pagsasagawa ng opisyal na Pandaigdigang Komperensiya ng UN para sa mga Katutubo nang may buo, pantay at epektibong pakikilahok ng mga Katutubo sa lahat ng antas;

9. Tinatawagan ang Pandaigdigang Komite ng Pamana ng Lahi, UNESCO at mga Estado na ribisahin ang patnubay sa operasyon ng mga kombensyon ng Pandaigdigang Panama ng Lahi upang matiyak na iginagalang ang karapatan at teritoryo ng mga Katutubo sa mga nominasyon, katungkulan, pamamahala at pagsubaybay sa mga lugar na pandaigdigang pamana ng lahi na kung saan nakapaloob o makakaaapekto sa kanilang lupain, teritoryo, likas-yaman, yelo, karagatan at katubigan, kabundukan at kagubatan, at upang matiyak na ang karapatan ng mga Katutubo sa malaya, nauuna at maalam na pagpapahintulot ay

naibigay sa mga proseso sa pagdededesisyon ng pandaigdigang pamana.

10. Alinsunod sa pangkalahatang aplikasyon ng karapatan sa pansariling pagpapasya ng lahat ng mga Tao, inirerekomenda na kilalanin ng UN ang mga Katutubo at mga Bansa batay sa aming orihinal na malayang pamumuhay, likas na soberenya at ang karapatan sa pansariling pagpapasya ayon sa batas pang-internasyonal. Aming tinatawagan, sa minimom, na magkaroon ng permanenteng estadong tagamasid sa loob ng sistema ng UN upang maisagawa ang aming tuwirang pakikilahok sa pamamagitan ng aming mga sariling gobyerno at parlamento. Kabilang sa aming sariling gobyerno at iba pang mga bagay ang mga tradisyonal na konseho at maykapangyarihan.
11. Inirerekomenda sa mga Estado, ahensiya ng UN at mga grupong nagkakaloob na tiyakin ang paggalang sa karapatan ng mga Katutubo sa pagbibigay ng tulong kooperasyon sa pagpapaunlad; at
12. Inirerekomenda na ang Deklarasyon ay gamiting bilang minimom na batayan ng karapatang pantao sa Pangkalahatang Taunang Pagsusuri

ng Konseho ng Karapatang Pantao upang ang mga Estado ay pormal na matasa kaugnay sa pagsulong ng kanilang implementasyon sa karapatan ng mga Katutubo.

Tema 3: Implementasyon ng Karapatang ng mga Katutubo

- 1.** Batay sa karapatan sa pansariling pagpapasya, ang mga Katutubo ay may karapatan at kapangyarihan na magpaunlad at magpatupad, sa magkapantay na batayan kasama ng mga Estado, ng mga pamantayan at nga mekanismo na mamamahala sa mga ugnayan sa pagitan nila at, na may kabuuan, pantay at epektibong pakikilahok ng mga katutubo, ay aming inirerekomenda na:
 - a.** Bumuo ang mga Estado ng mga proseso na magtitiyak na ang pangrehiyon, pangkonstitusyon, Federal/nasyonal, panlalawigan, at lokal na batas, polisiya at hakbang ay sumusunod sa Deklarasyon at iba pang internasyonal na pamantayan sa karapatang pantao na nagtataguyod sa karapatan ng mga Katutubo;

- b.** Igalang at pangalaan ang mga institusyon ng mga Katutubo, proseso ng pag-aayos ng hidwaan at sistema ng hudikatura; at
- c.** Na ang mga Pambansang Institusyon ng Pangkarapatang Pantao ay bumuo ng partikular na programa na nakatuon sa implementasyon ng Deklarasyon;

2. Inirerekomenda na ang mga Estado ay pumasok sa panibangong kasulatan, kasunduan at iba pang nakabubuting usapan sa mga Katutubo at mga Bansa bilang isang paraan ng epektibong implementasyon ng kanilang karapatan at pagaayos sa mga marahas na sigalot at di-pagkakaunawaan; at ang implementasyon ng lahat ng kasulatan, kasunduan at iba pang nakabubuting usapan ay ipagpatuloy at epektibong ipinatutupad;

3. Inirerekomenda na ang mga Estado, ayon sa paggamit ng panuntunan ng mga Katutubo sa pagbibigay ng pahintulot, pagmamay-ari, kontrol at paggamit, ay mangolekta, magsuri at maghiwalay ng mga datos ng mga Katutubo, kabilang ang mga matatanda, kababaihan, kabataan, mga bata, at mga taong may kapansanan, upang tumulong na gumawa at

magpatupad ng mga polisiyang pampubliko at mga batas para mas mabuting matugunan ang kalagayan ng mga katutubong nakatatanda, mga kababaihan, kabataan, mga bata at mga taong may kapansanan;

4. Inirerekomenda na ang mga Estado ay kilalanin na ang implementasyon ng karapatan ng mga Katutubo ay kabilang ang pagsisiyasat, pagbubuo, pagpapahusay at pagpapatupad ng mga batas, mga polisiya at mga estratehiya, at ang mga prosesong ito ay kailangang isagawa nang may malaya, nauuna at maalam na pagpapahintulot ng mga katutubo, at nakabatay sa etikal na pamamaraan, pagsusuri at ang paggamit ng pinaghiwa-hiwalay na mga datos.

5. Inierekomenda na itaguyod at ipatupad ng mga Estado ang karapatan ng mga katutubong kababaihan bilang mga sagradong tagapagbigay-buhay at mga tagapagkalinga kabilang na ang pagpapalakas—na may buo at epektibong partisipasyon ng mga katutubong kababaihan—ng proteksyon sa kababaihan katutubo at mga batang babae sa pamamagitan ng pagbubuo at pagpapatupad ng pambansa, pangrehiyon at pang-internasyonal na planong aksyon na binuo kaugnay ng epektibong

batas, mga polisiya at mga estratehiya ng mga Katutubo;

6. Inirerekomenda na ang mga Estado, ng may buo, pantay at epektibong pakikilahok ng mga kababaihang katutubo, kabataan at mga batang babae, ay magsagawa ng kagyat na aksyon sa pagrepaso, pagsubaybay at pagbigay ng komprehensibong ulat tungkol sa karahasan laban sa mga katutubong kababaihan, kabataan at mga batang babae, laluna ang mga karahasang sekswal, karahasang pantahanan, pangangalakal ng kababaihan at karahasang kaugnay ng industriya sa pagmimina, kabilang na ang pagbibigay ng bayad-pinsala sa mga biktima;

7. Inirerekomenda na ang mga Estado ay tigilan ang kasalukuyan at ano pa mang militarisasyon at simulan ang proseso ng pagpapaalis ng militar sa mga lupain, mga teritoryo, mga katubigan at karagatan ng mga Katutubo. Ito ay magagawa, kabilang ang iba pang bagay, sa pamamagitan ng pagpapawalang bisa at/o pagpapatigil ng “anti-terorista,” pambansang seguridad, imigrasyon, kontrol sa hangganan, at iba pang espesyal na batas, mga regulasyon, mga operasyon at ehekutibong kautusan na

lumalabag sa karapatan ng mga Katutubo. Dapat magsagawa ng mga espesyal na hakbang upang matiyak ang pangangalaga sa mga matatandang katutubo, kababaihan, kabataan, mga bata at mga taong may kapansanan, laluna sa mga armadong sigalot;

8. Inirerekomenda na ang mga Estado, na kasama ang mga Katutubo, ay magtatag at magbuo ng mga komisyong tagapagsiyasat o iba pang mga malaya, walang kinikilingang mekanismo sa pagimbestiga upang madokumento ang mga nakakaligtas sa parusa at iba pang patungkol sa mga karapatang pantao ng mga Katutubo at upang matiyak na ang mga rekomendasyon sa gobyerno na wakasan ang di paglapat ng kaparusahan sa paglabag sa karapatan ng mga Katutubo ay epektibong napatutupad. Aming pa ring inirerekomenda na ang mga nagkasala ay dapat madala sa hukuman at ang mga biktima ay mabayaran at makapagbagong-buhay;

9. Inirerekomenda na ang mga Estado, na may buo, pantay at aktibong pakikilahok ng mga Katutubo, ay maagap at aktibong gumawa, sa pangnasyonal at internasyonal na antas, ng mga epektibong mekanismo upang

matukoy at maibalik ang mga sagrado at mga bagay na may kahalagahang pangkultura at mga labi ng mga ninuno, na naaayon sa katutubong gawi, tradisyon at paniniwala;

10. Inirerekomenda na ang mga Estado ay buong igalang, at kasama ang mga Katutubo, gumawa ng mga kondisyon para sa karapatan sa pansariling pagpapasya ng mga Katutubo, kabilang ang mga pormal na prosesong nagwawaksi sa kolonisasyon para sa mga Katutubong nagnanais nito, at ang lahat ng mga kapangyarihang namamahala sa mga teritoryong walang pansariling pamamahala ay magsagawa ng lahat ng mga kinakailangang hakbang upang mabura ang lahat ng porma at manipestasyon ng kolonyalismo;

11. Inirerekomenda na ang mga Estado, kasabay ang mga Katutubo, ay suportahan ang epektibong pagpapatupad ng karapatan ng mga Katutubo sa pansariling pagpapasya sa pamamagitan ng pagbibigay sa mga Katutubo ng suportang pinansyal at pamamahagi ng kinikita;

12. Inirerekomenda rin na ang mga Estado, mahalagang organisasyon sa sistema ng UN,

mga institusyong pang-internasyonal na pananalapi at mga organisasyong namimigay ay suportahan ang pagpapatupad ng karapatan ng mga Katutubo sa pansariling pagpapasya, kabilang ang pagpapaunlad sa kakayahan upang makamit ang mithiing ito sa lahat ng rehiyon;

13. Inirerekomenda rin na, ayon sa aming karapatan sa pansariling pagpapasya at malaya, nauuna at maalam na pagpapahintulot, ang mga Katutubo ay dapat epektibo at malayang nakikilahok sa mga negosasyon sa lahat ng mahahalagang kasunduang pang-internasyonal na makakaapekto sa kanila, kabilang ang mga multilateral at bilateral na kasunduang pangkalakalan at negosyo at mga organisasyon, kabilang ang pagsusuri sa mga kasalukuyang mga napagkasunduan; at

14. Inirerekomenda na ang mga Estado ay magtatag ng mga mekanismong pangrehiyon upang masubaybayan ang implementasyon ng Deklarasyon.

Tema 4: Mga Prayoridad ng mga Katutubo sa Pagpapaunlad na may malaya, nauuna at maalam na pagpapahintulot

- 1.** Ang mga prayoridad ng mga Katutubo sa pag-unlad ay pinatutuhanan ng isang buo, pantay at epektibong pagkilala sa aming karapatan sa mga lupain, mga teritoryo, mga likas-yaman, hangin, yelo, mga karagatan at katubigan, mga kabundukan at kagubatan at ang pagkakaugnay nito sa aming gawi, sistema ng paniniwala, pagpapahalaga, wika, kultura at tradisyonal na kaalaman. Sa gayong dahilan, aming inirerekomenda na ang karapatan, kultura at spiritwal na pagpapahalaga ay dapat ipaloob sa mga estratehiyang kaugnay ng pagpapaunlad, kabilang ang mga layunin ng sustenableng pag-unlad at post-2015 UN Development Agenda;
- 2.** Inirerekomenda na ang mga Estado ay magtibay ng mga pampublikong polisiya na nangagarantiya sa karapatan sa pagkain, sobereniya sa pagkain, seguridad at kaligtasan sa pagkain at ang karapatan sa tubig at malinis na hangin para sa mga Katutubo. Dagdag

pa, na ang mga Estado ay dapat tigilan ang pagbibigay ng subsidiya sa pagpapalawak ng industriya, malawakang komersyal na taniman na nagtataguyod ng nakalalasong kemikal na pataba at mga pestisidyo, kabilang na ang mga binagong organismo (GMOs), sa lupain at teritoryo ng mga Katutubo;

3. Inirerekomenda na suportahan ng mga Estado ang mga programa ng mga Katutubo upang patatagin ang kakayahan ng mga katutubong kabataan, kabilang na ang pagsasalin ng tradisyonal na kaalaman, innobasyon at mga kinagawian, kabilang ang wika at ang mahalagang papel ng mga Katutubo, kabilang ang mga matatanda at kababaihan bilang tagapag-ingat ng tradisyonal na kaalaman. Dagdag pa, ang mga Estado at mga ahensiya ng UN, mga programa at pondo ay dapat igalang at isulong ang karapatan ng mga Katutubo sa malaya, nauuna at maalam na pagpapahintulot na may kaugnayan sa kanilang tradisyonal na kaalaman at mga tradisyonal na ekspresyong kultural;

4. Inirerekomenda na ang mga Estado ay gumamit ng angkop na pamamaraan batay sa karapatan at kultura kaugnay sa pampublikong

kaligtasan at katarungan na pinapatnubayan ng panuntunang ligal ng mga Katutubo at tradisyonal na sistema at ng isang nakabatay sa pamantayan at pagkahihiwalay na paglikom ng datos na nakatuon sa paghahadlang at sa pagpapanumbalik ng katarungan, kabilang ang proteksyon at rehabilitasyon;

5. Inirerekomenda na ang mga Estado ay pigilan ang Estadong pagtaguyod sa paglilipat ng populasyon at pandemograpikong pag-aayos sa mga Katutubo na nagdudulot kabilang ang iba pang minorisasyon sa mga Katutubo;

6. Inirerekomenda na ang mga Estado, kasama ang buo, pantay at epektibong pakikilahok ng mga Katutubo, ay magbigay ng sapat na kaparaanan upang mabigyan ng kapangyarihan ang mga Katutubo na makamtan ang mataas na kalidad na edukasyong nakabatay sa kultura, kalusugan kabilang na ang kalusugan sa pag-iisip, at tahanan upang mapaunlad ang kagalingan ng mga Katutubo; at ang indibidwal na Katutubo ay mabigyan ng angkop na pangangalagang pangkalusugan na pantay sa lahat;

7. Inirirekomenda na ang mga Estado ay magpatibay ng kagyat na mga estratehiya upang maisakatuparan ng mga Katutubo ang kanilang karapatan sa edukasyon, partikular ng mga kabataan at mga bata, at ng kanilang soberenyang karapatan na magtatag ng sariling sistema ng edukasyong magpapatibay sa pagkadalubhasa sa kanilang sistema ng kaalaman, agham, teknolohiya, pag-aaring intelektuwal at manipestasyong cultural;
8. Inirirekomenda na ang mga Estado ay dapat tiyakin ang makabuluhan at epektibong pakikilahok at ang malaya, nauuna at maalam na pagpapahintulot ng mga Katutubo ayon sa kanilang mga protokol upang mareporma ang pangunahing sistema ng edukasyon at maipakita ang mga kasaysayan, pagkakakilanlan, pahalaga, paniniwala, kultura, wika at kaalaman ng mga Katutubo na siyang pagbibigyan nito; at
9. Nananawagan sa mga Estado na patibayin muli ang karapatan ng mga Katutubo sa kanilang pang-ekonomiya, sosyal at kultural na pag-unlad na mayroong paggalang sa kanilang kalayaan at identidad at ang pagkilala na ang karapatan sa sustenableng pag-unlad ay

parehong kaparaanan at katotohanan. Amin ding tinatawagan ang mga Estado na tiyakin ang buo, pantay at epektibong pakikilahok ng mga Katutubo sa pagbuo ng mga mekanismo upang matiyak na ang sostenableng pag-unlad batay sa ekolohiya ay pantay-pantay, walang kinikilingan, may pakikilahok, may pananagutan, at hayag, na may pagkapantay-pantay, may pahintulot at may kalayaan bilang pangunahing tapag-ugnay na mga tema sa pangangalaga, pagkilala at paggalang sa karapatan ng mga Katutubo at umaayon sa kabanalan ng Inang Kalikasan.

**Adlaw sa Katawhang Lumad sa
Tibuok Kalibutan 2013**

**Hisgutanan sa
Katawhang Lumad**

Pasiuna

Sa unang pila ka bulan sa Panggamhanang Aquino sa tuig 2010, kapin 60 ka mga organisasyon nagkatigum alang sa pagmugna sa Hisgutanang sa Katawhang Lumad. Sulod sa tulo ka tuig walay nahimo nga maayong tubag sa maong administrasyon kabahin sa Hisgutanang sa Katawhang Lumad o kalamboan nga nagapabor sa Katawhang Lumad. Sa tinuod, ang katawhang lumad nagasagubang pa gihapon sa susamang problema nga gipadayag sa Hisgutanang sa Katawhang Lumad.

Ang Hisgutanang sa Katawhang Lumad gibahin sa unom ka tema nga mao ang: (1) Kabahin sa Nasudnong Komisyon sa Katawhang Lumad kon National Commission on Indigenous Peoples (NCIP), pagtitulo sa yutang kabilin ug Gawasnon ug Dunay Kasayuran na Daan nga Pagtugot kon Free, Prior Informed Consent (FPIC) ug ang Malahutayong Plano sa Pagpalambo ug Pagprotektar sa Yutang Kabilin kon Ancestral Domain Sustainable Development and Protection Plan

(ADSDPP); (2) Milinyo nga Katuyoan sa Pagpalambo kon Millennium Development Goals (MDG) ug Katawhang Lumad; (3) Ang GRP ug MILF nga Sabot Pangkalinaw, ang Bangsa Moro Judicial Entity (BJE) ug ang GRP and NDFP Sabot Pangkalinaw; (4) Pagsupak sa Tawhanong Katungod; (5) Pagmina ug ubang pang mga Proyekto Pangkalambuan; ug (6) Managbangi nga mga Balaud.

Ang panagtapok niining higayuna atol sa Adlaw sa Katawhang Lumad sa Tibuok Kalibutan, kami, nga mga Katawhang Lumad ubos sa payong sa Philippine UNDRIP Network, usa ka grupo gikan sa katawhang lumad nasyunal ug rehiyon nga organisasyon ug institusyon nga nagkatigum niadtong Agosto 7, 2013 aron sa pagsaulog sa Adlaw sa Katawhang Lumad sa Tibuok Kalibutan ug nagkauyon uban sa bag-ong Hisgutan sa Katawhang Lumad, paghimo sa mga miaging pamahayag ug deklarasyon sa mga nahimong tigum ug panagtapok. Kami nagatunol niini ngadto sa governo ug ang bag-ohay nga napiling Kongreso, ang nagkadaiyang grupo nga nakabase sa Pilipinas ug ang Kalibutanong Konperensiya sa Katawhang Lumad sa tuig 2014, isip usa ka Taas- nga Ang-ang sa Tigum sa Nagkahiusang Nasud nga Hiniusang Asembliya kong High-Level Plenary Meeting of the UN General Assembly.

Ang maong Asembliya nagpadayag sa tibuok nga suporta ngadto sa Dokumento sa Resulta sa Alta nga gikahiusahan sa 700 nga representante sa mga lumad gikan sa nagkalain-lain bahin sa kalibutan nga mitambong sa Konperensiya sa Alta niadtong Hunyo 10-12, 2013.

Ang Upat ka Tema sa Hisgutanan sa Katawhang Lumad

Kami, nga katawhang lumad ug mga dumadapig, nanawagan sa Gobierno sa Pilipinas, ang nagkalain-laing grupo denhi sa Pilipinas, lakip na ang mga tinugyanan sa Nagkahiusang Nasud kon United Nations (UN), mga ahensiya ug pundo; ang World Bank ug ang Asian Development Bank; the European Union; ug uban pa, aron sa pagpadayag sa mga mosunod nga mga isyu ug hisgutanan;

I. Kabahin sa Yuta sa Katawhang Lumad, Teritoryo, Tinubdan ug Mapugsanon nga Klase sa Kalambuan

- Paghunong sa pagpangilog sa kayutaan sa katawhang lumad lakip na ang mga bag-ong porma sa pagpangilog sa yuta, pananglitan., ang paggamit sa prioridad ug “usufruct” nga katungod sa gihimo nga pribado ug komersyalisado nga yuta sa katawhang lumad; ug ang pagimplementar sa mga proyekto sa pagpabalik sa enerhiya, nga walay kasayuran na daan nga pagtugot kon FPIC gikan sa katawhang lumad. Pagbalik tan-aw ug pag-usab sa mga kasabutan ngadto sa mga pribado nga grupo ug ilabi na kadtong dili makatarunganong proseso nga gihimo sa mga dili-lumad.
- Pag-ila sa mga dili tinuod nga lider ug pagrespeto sa mga lumadnong balaud sa yuta ug paggamit sa tinubdan, lakip na ang mga sagradong dapit, lubnganan ug pangayamanan ug uban pang kulturanhon ug importanteng lugar.
- Paghunong sa dinagko nga minahan sulod sa lumadnong mga teritoryo. Pag-ila ug matinud-anon nga pag-implementar sa mga resolusyon sa mga lokal nga panggamhanan

ug temporaryo nga pagpahunong sa mga operasyon sa mina. Paghatag og pahinungod sa mga nahimong biktima sa pagkadaut sa palibot gikan sa operasyon sa kompanya sa mina ug paghatag og pundo alang sa pagpahiuli sa mga nadaot ug nahugaw nga mga lugar gikan sa pagmina.

Pag-amping ug pagpakaylap sa malahutayong agrikultura, pagpananom og kahoy ug nagkalain-laing sistema sa pagpananom sulod sa lumadnong teritoryo alang sa pagseguro sa tinubdan sa pagkaon/ kaugalingnan sa katawhang lumad. Paggahin og pundo alang sa maong mga kalihukan.

Pagpalig-on sa mga lumadnong panginabuhian og pangita. Paghunong sa malupigong palisiya ug mga programa nga supak niini. Paglakip sa mga lumadnong panginabuhi sa Philippine Standard Occupational Classification (PSOC).

Paghunong sa pagpasulod ug pagpadaghan sa gimugna ra nga mga organismo kon genetically modified organisms (GMOs) ug mga hilo, ginadili ug mga makadaut nga mga gamit sa uma sulod sa yutang kabilin ug teritoryo sa katawhang lumad.

- Paghunong sa padayon nga pag-usab sa gamit o pagpananum sa kayutaan ug kalasangan ngadto sa biofuel ug uban pang tinagsa nga tanum (monocrop) o kahoy ug mga plantasyon sa prutas. Paghimo sa mga lalom nga pagtan-aw (assessment) sa kinaiyahan, sosyal ug tawhanong katungod diha sa mga plantasyon nga anaa sa atong palibot.
- Pagseguro sa pagprotektar sa katungod sa katawhang lumad diha sa eko-turismo ug uban pang proyekto ug mga paningkamot.
- Paghunong sa pagtukod sa mga dagku nga mga hydroelectric nga mga dam, ug dagku nga proyekto sa enerhiya sulod sa lumadnong kayutaan ug teritoryo.
- Pagbalik-tan-aw ug pagbalido sa mga mala-hutayong plano sama sa Malahutayong Plano sa Pagpalambo ug Pagprotektar sa Yutang Kabilin kon Ancestral Domain Sustainable Development and Protection Plans (ADSDPPs) ilabi na kadtong gihimo nga walay partisipasyon ang katawhang lumad.
- Pag-ila sa mga mapa nga gihimo sa katawhang lumad ug ang ilang suporta nga mga organ-

isasyon pinaagi sa katilingbanong proseso sa pagmapa sa ilang mga teritoryo.

Pagtuon ug pagpalambo, uban sa katawhang lumad, programa alang sa Bayad alang sa Serbisyo sa Kinaiyahan kon Payment for Environmental Services (PES) ug pagseguro nga ang katawhang lumad direkta nga makabenepisyo sa bayad o pahinungod sa mga proyekto sumala sa serbisyo nga nahatag gikan sa kalasangan ug kayutaan. Pagseguro nga ang bayad nagamit alang sa mga programa nga nagasuporta alang sa kinatibuk-ang kalamboan sa katawhang lumad.

II. Kabahin sa Tawhanong Katungod, Militarisasyon ug Kalinaw

Paghunong sa malinlahong Operasyon sa Oplan Bayanihan.

Paghunong sa pagpamomba ug pinugos nga ebakwasyon. Paghunong sa militarisasyon sa mga katilingban sa katawhang lumad.

- Undangon ang dili pagbayad sa mga nahimong salaod. Dalhon sa hukmanan ang mga kaso sa paglapas sa tawhanong katungod nga gihimo ngadto sa katawhang lumad; ug ang 35 ka kaso sa pagpamatay sa katawhang lumad sa Panggamhanan ni Pres. Aquino hangtud sa Agosto 2013 ug sa 142 kaso sa pagpamatay sa mga lumad sulod sa Panggamhanan ni Pres. Arroyo.
- Pagpangusog sa pagdumili sa pagpuyo sa mga military sulod sa mga eskwelahan, barangay hall, health centers, mga tigumanan sa mga lumad, mga sakradong luna sa katawhang lumad ug uban pang mga dapit nga gipanag-iya sa katilingban.
- Paghunong sa paggamit sa mga bata panahon sa operasyon sa mga military ug uban pang programa nga kontra-insurhensiya. Paghunong sa pagrekluta sa nga bata ug mga menor de edad nga mamahimong membro sa paramilitary nga grupo.
- Pagguba sa mga Pwersa Pangdepensa kon Investment Defense Forces, ug uban pang mga grupo sa paramilitary ug mga pribadong armado nga gigamit sa mga kompanya sa

mina aron sa pagbabag sa pagsupak tali sa operasyon ug pagsugod sa mina. Pagpatubag sa mga pribadong korporasyon sa mga kaso sa paglapas sa tawhanong katungod sa katawhang lumad nga gihimo niining mga armadong grupo.

 Paghunong sa pagpanghulga ug uban pang porma sa pagkontrolar sa katawhang lumad ilabi na sa mga lideres ug mga membro sa mga organisasyon sa katawhang lumad nga misupak sa mga giingong proyekto pangkalambuan ug mga negosyo.

 Paghunong sa pag-ila nga sala o pagpakasala sa mga gihimo nga pagsupak sa lumadnong katilingban ug paghukom sa mga lumadnong organisasyon. Pagbasura sa mga kaso nga gipasaka sa mga lumadnong lider ug mga membro sa mga organisasyon. Ihunong ang pagbutang-butang sa mga lumadnong lider ug mga aktibista nga mga komunista ug terorista.

 Pagguba sa mga pwersa sa mga paramilitary nga naghatag og kakuyaw sa mga lumadnong teritoryo. Pag-undang sa mga pormasyon ug pagrekluta sa mga katawhang lumad nga mamahimong membro sa Citizen Armed Force

Geographical Unit (CAFGU), Cordillera Peoples Liberation Army (CPLA), ug uban pang grupo sa paramilitary.

Pagrespeto sa katungod sa Lumadnong Kababayan-an. Pagdala ngadto sa hukmanan sa mga dunay kasong pagpanglugos ug uban pang kaso nga gihimo ngadto sa lumad nga kababayan-ang ug mga batang babae. Pagsubay ug paghunong sa mga pagdagmal sa mga lumadnong kababayan-an ug mga batang babae. Pagmugna og mga serbisyo ug programa sa mga lalaki ug babaye, panglawas diha sa mga lumadnong katilingban ug paghatag og libre nga serbisyo legal ngadto sa mga naluwas gikan sa mga pagdagmal. Pagsusi sa mga kaso ug paghunong sa pagdagmal sa mga lumadnong kababayan-an ug mga batang babae.

Paghatag og ensaktong pagtagad sa mga lumadnong isyu ug hisgutanan diha sa mga negosasyon sa kalinaw nga gisudlan sa governo diha sa National Democratic Front of the Philippines (NDFP) ug Moro Islamic Liberation Front (MILF). Pagseguro sa pag-ila sa lumadnong katungod diha sa Gambalay sa Kasabutan alang sa Bangsamoro kon Framework Agreement on the Bangsamoro.

Pagrespeto sa hisgutanan sa katawhang lumad sulod sa ARMM aron sa pagmugna sa lumadnong teritoryo diha ug sa pagseguro nga ang katawhang lumad makabenipesyo sa 70% nga bahin sa Bangsamoro.

Kusganong giawhag ang Gobierno sa Pilipinas ilabi na ang Nasudnong Komisyon alang sa Katawhang Lumad kon National Commission for Indigenous People (NCIP) ug Departamento sa Langyawng Kalihukan kon Department for Foreign Affair (DFA) ug ang Komisyon sa Tawhanong Katungod aron sa pagtubag sa 2009 Komitiba sa Pagwala sa Pagpihig sa Tribu kon 2009 CERD (Committee on Elimination of Racial Discrimination) sa paghuman sa mga obserbasyon ug rekomendasyon ngadto sa gobyerno¹ ug ang rekomendasyon gikan sa Universal Periodic Review (UPR) nga gihimo sa Pilipinas sa tuig 2012. Denhi nahilakip ang panawagan sa pagwagtang sa paramilitary armed group ug ang paghunong sa pagpamatay sa mga lumad nga aktibista ug mga lider ug ang ilang mga suporta ug sa pagpasibaw sa hustisya sa mga nabiktima.

Paghunong sa pagpasulod sa mga pwersa sa military sa US nganhi sa teritoryo sa Pilipinas,

ubos sa daghang paglinglang, subay sa Konstitusyon sa Pilipinas.

III. Kabahin sa Nasudnong Komisyon sa Katawhang Lumad kon NCIP, Gawasnon ug Dunay Kasayuran na Daan nga Pagtugot kon FPIC ug Managsumpaki nga mga Balad

Ang malangkubong pagbalasa sa NCIP ug mamahimong dunay tulubagon sa mga nagtrabaho nga supak sa katungod ug interes sa katawhang lumad. Pagsuporta sa komprehensibo nga inisyatiba sa pagbalik tan-aw sa kinatibuk-ang implementasyon sa Akta Republika sa Katawhang Lumad kon IPRA. Diha-diha nga pagtubag ug implementasyon sa pagtan-aw sa institusyon sa NCIP kon “Institutional Assessment of the NCIP” nga gihimo sa University of the Philippines sa Baguio ug diin ang resulta gipresentar sa Kongreso sa Pilipinas kon Philippine Congress ug ang NCIP niadtong Agosto 9, 2011. Pagpataas sa kahimatngon ug kapasidad sa mga empleyado sa gobierno aron masabtan ang katungod sa katawhang lumad.

- Pagwagtang/ pagwala sa 1995 nga Akta sa Pagmina sa Pilipinas kon Philippine Mining Act of 1995 ug pagpasa sa Balaud sa Pagmina sa Pilipinas kon Philippine Mining Bill, nga gihisgutan sa milabayng Kongreso. Pagbalik-tan-aw ug paghatag og ensaktong pagtagad sa tanang balaud, nga nakaapekto sa katungod sa katawhang lumad ngadto sa yutang kabilin ug kaugalingnan (sama sa NIPAS Act, Forestry Code, Land Registration Act, etc).
- Lalom nga pagtan-aw sa implementasyon sa 2012 sa gibag-o nga giya sa FPIC. Pagbutang og kaseguruhan sa paggamit sa lumadnong balaud sa katawhang lumad sa tanang proseso sa FPIC nga gisudlan sa mga pribadong grupo (kompanya, NGOs ug mga Foundations) ug mga buhatan sa gobierno. Pagseguro nga tinuod ang mga representante sa katawhang lumad ug mga lider ug mao ang maghatag sa FPIC. Paghunong ug pag-usab sa mga permiso sa mga kompanya sa mina nga diin dunay malinlahon nga proseso sa FPIC.
- Pagwala sa giusa nga Administratibong Kamanduan kon Joint Administrative Order (JAO) sa DENR, DAR, LRA ug NCIP sa 2012,

nga wala nag-ila sa katungod sa katawhang lumad ngadto sa ilang yuta, teritoryo ug mga tinubdan. Dugang pa, ang pagpahunong sa implementasyon sa mga kamanduan kon AOs sa daang NCIP sama sa AO sa pagpanukiduki (research) ug lumadnong kahibalo ug sistema. Pagpadali sa pagproseso ug pagaprobar sa mga aplikasyon sa Sertipiko sa Titulo sa Yutang Kabilin kon CADTs ug pag-ila sa lumadnong kalig-onan o titulo ug ang mga gipadangat sa katawhang lumad, nga niagi sa saktong proseso apan wala gilihok sa NCIP.

Pagbalik tan-aw sa giya sa CALT/CADT. Tanang papeles sa CADT/CALT kinahanglan moagi sa tinuod nga konsultasyon ug FPIC. Pag-ila sa linumad nga pagpanag-iya subay sa lumadnong balaud ug tradisyunal nga utlanan ug mga ilhanan sa lumadnong titulo. Kinahanglan walay CALT o pribadong pagpanag-iya sa giila nga katilingbanong protektadong lugar.

Pag-apil sa hisgutanang pangkalambuan nga gihimo sa lumadnong organisasyon diha sa Plano sa Kalambuan sa Pilipinas kon Philippine Medium Term Development Plan. Pagseguro nga ang grupo nga nag-andam sa Philippines Medium –Term Development Program ug ang

Plano sa Kababayan-an kon “Women Edge Plan sa 2013-2016” sa Komisyon sa Kababayan-an sa Pilipinas kon Philippine Commission of Women mohimo og epektibo ug langkub nga mga konsultasyon uban sa katawhang lumad aron sa pagseguro sa pagpasulod sa mga demanda nga anaa sa Hisgutanang sa Katawhang Lumad ug sa gipadayag sa mga lumadnong kababayan-an nga nahisukip sa dokumento nga nahiusahan sa nasudnong Konsultasyon sa Lumadnong Kababayan-an kon National Indigenous Women’s Consultation nga gipahitabo niadtong sa Agosto 1-6, 2013.

Pagseguro nga mahiapil ang mga lumadnong mga representante diha sa pag-organisa sa mga komitiba sa sosedad sa UN nga grupo, mga ahensiya ug mga programa ug uban pang mga grupo ug mga grupo sa gobierno sama sa Komisyon sa Pagkausab sa Klima kon Climate Change Commission ug uban pa. Among hugot nga giawhag ang maong grupo sa pagestablisar sa lahi nga komitiba sa tigtambag sa katawhang lumad, uban sa mga organisasyon sa katawhang lumad.

Pagsuporta sa mga paningkamot sa katawhang lumad sa pag-implementar sa ilang mga gam-

balay ug programa alang sa malahutayon ug subay sa Paghukom sa Katawhang Lumad nga Kalambuan” ug paghimo og hiniusa nga konsultasyon aron masabtan ang maong gambalay ug ang iyang implementasyon.

Pag-ila sa katungod sa Katawhang Lumad ug ang kinaraan nga paggamit sa yuta basi sa Nasudnong Balaud sa Paggamit sa Yuta kon National Land Use Bill ug ang Balaud sa Kalasangan kon Forestry Bill nga maoy gipresentar sa Kongreso.

IV. Kabahin sa Serbisyo Sosyal, Paghuman -2015 sa Malahutayong Tumong sa Kalambuan, (Post -2015 Sustainable Development Goals), Pagka-usab sa Klima ug Pagpuyo (Climate Change Adaptation) ug Pagpangandam ug Pagtubag sa kahimtang sa Katalagman (Disaster Preparedness and Response Measures)

Pagtan-aw o pagtasa uban sa katawhang lumad, sa implementasyon sa Pantawid Pamilyang Pilipino Program (4Ps) mahitungod sa mga benepisyo ug ang sukwahi nga resulta ngadto sa katawhang lumad ug makahimo

og mas haum ug malahutayong nga serbisyo sosyal, nga makatubag sa katungod ug batahang panginahanglan sa katawhang lumad. Pagseguro nga ang 4Ps nga programa ug uban pang panglawas ug edukasyon nga mga programa nagarespeto ug nagaamping sa linumad nga pagpanambal ug sistema sa panglawas sa katawhang lumad ug sa ilang mga mananambal (e.g., balyan, mananabang, manghihilot ug uban pa). Pagbalik tan-aw sa mga programa nga nagapihig sa kinaiya sa katawhang lumad ug pag-usab niining malupigong aspeto aron maseguro nga nahisubay kini sa UNDRIP ug IPRA.

Pagpalig-on ug pagsuporta sa panginabuhian sa katawhang lumad, debuho ug desinyo. Pagseguro sa malahutayong ug katilingbanong ekonomiya ug programa sa panginabuhian nga ghiusa paghimo ug implementar uban sa katawhang lumad.

Pagpalig-on sa lumadnong sistema sa kahibalo ug ang paggamit sa lumadnong materyales ug pamaagi sa paggamit sa dili kahoy nga produkto sa kalasangan ug lumadnong mga tanum igtatambal. Pag-amping niini gikan sa mga pagkuha og mga kahibalo, tatak ug

nagsulat kon patents, trademarks ug mga copyrights. Pagsuporta sa pagpadagan sa Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES) nga konklusyon, nga nagaila sa nagkalain-lain nga sistema sa kahibalo, apil na ang lumadnong sistema sa kahibalo nga nahisubay usab sa siyensiya ug kinahanglan respituhon ug ipa-ila ang iyang kamahinungdanon.

Paghatag og igo nga gidaghanon sa mga tulunghaan sa matag lumadnong katilingban nga nagahatag og edukasyon subay sa kultura. Pagpahigayon sa implementasyon sa paggamit sa lumadnong pinulungan nga programa sa Departamento sa Edukasyon kon Department of Education (DepEd), uban sa katawhang lumad ug mga eksperto. Pagsuporta sa pagtukod og dugang mga eskwelahan, eskwelahan sa lumadnong kahanas ug kahibalo, programa sa lumadnong pagtuon sa mga taas-taas nga institusyon sa pagkat-on ug lumadnong universidad ug paghatag og gikinahanglang pundo alang niini. Pag-awhag sa pag-apil-apil sa mga lideres nga dunay kaalam sa lumadnong sistema sa kahibalo. Pagpabalik sa mga kultura ug kinaiya ug pagtudlo niini ngadto sa mga bata ug batan-

on. Pagpakaylap sa paggamit sa kaugalingong pinulungan.

Pagbutang og tubig mainom sa mga suok ug layo nga mga lumadnong katilingban ug pagbutang og mga proyekto sa mga mabalik pa nga enerhiya (renewable energy).

Pagseguro nga ang katawhang lumad makabepisyo gikan sa Pundo alang sa Pagpakabuhi sa Katawhan kon Peoples' Survival Fund ug gikan sa hinanali nga hinabang ug pagpangandam gikan sa katalagman, pundo gikan sa mga nagahatag og hinabang, nasyunal ug lokal nga panggamhanan nga makahatag og suporta alang sa agrikultura. Haum, ensaktong panahon ug igo nga hinabang ug pagpahiuli nga serbisyo alang sa pagtubag sa natural nga kalamidad ug epekto niini sama sa hulaw ug baha. Pagseguro nga ang katawhang lumad nahiapil sa paghatag og hinabang ug pagpahiuli nga komitiba ug grupo ug sa pagpangandam sa kalamidad nga grupo ug mga programa. Paghimo og mga pinasahi nga linya ug lamesa alang sa katawhang lumad panahon sa pagpanghatag og hinabang ilabi diha sa sagol nga mga komunidad. Paghimo og pamaagi sa katawhang lumad nga yano ug dili taas o makuti nga proseso.

- Pagseguro nga ang kahibalo sa katawhang lumad sa pagka-usab sa klima ug kalamidad nga programa, apil na ang paggamit sa lumad-nong arkitektura ug desinyo sa mga balay, nga girespito ug nahisubay na ang pagtagad sa pagka-usab sa klima ug programa sa pagpahinay/pagpugong (mitigation) ug ang pagpangandam sa katalagman (disaster preparedness) ug pagtubag niini.
- Paghatag og masarang ra nga enerhiya sa matag panimalay og tabang sa mag-uuma human sa pag-ani (post-harvest) sa mga lumad-nong katilingban ug suporta sa paningkamot sa matag katilingban sa paghimo sa mga sistema alang sa enerhiya nga mabalik pa.
- Pagsuporta sa pagtukod og katilingbanong grupo sa kalamidad (disaster coordinating bodies) ug paghatag og dugang pundo alang niini.
- Pagsuporta sa pagrehistro sa katawhang lumad sa ilang natawhan, kasal ug pagrespito sa mga ritwal ug sistema sa mga lumadnong lider sa pagbunyag ug pagkasal isip balido ug legal nga pamaagi.

- Pagrespito sa mga tinuohan ug mga linumad nga pamaagi sa pag-ampo sa mga lumad ug paghunong sa pagpugos sa pagbalhin sa katawhang lumad ngadto sa dayag nga mga relihiyon o sekta.
- Pagseguro sa pagpasulod sa katawhang lumad sa tanang proseso kabahin sa Post 2015 Development Goals ug ang paghimo sa mala-hutayong katuyoan. Paggamit sa Hisgutan sa Katawhang Lumad isip usa ka resulta sa mga proseso ug gimugna gikan sa Pilipinas.

Ang Hisgutan sa Katawhang Lumad: Adlaw sa Katawhang Lumad sa Tibuok Kalibutan 2013 gidawat atol sa Nasudnong Katiguman sa Katawhang Lumad kon “National Forum on Indigenous Peoples ug ang Konperensiya sa sa katawhang Lumad sa Tibuok Kalibutan sa 2014 kon World Conference on Indigenous Peoples (WCIP 2014) “ niadtong 7-8 Agosto 2013 nga gisaulog atol sa Adlaw sa Katawhang Lumad sa Tibuok Kalibutan nga gihimo sa SEAMEO-Innotech, Diliman, Quezon City, Metro Manila. Ang maong tigum, giapilan sa sobra 80 ka mga lumadnong partisipante gikan sa nagkalain-laing parte sa Pilipinas, nga giorganisa sa Philippine UNDRIP Network,

Tebtebba, Kalipunan ng mga Katutubong Mamamayan ng Pilipinas (KAMP), Cordillera Peoples Alliance (CPA), Koalisyon ng mga Katutubong Samahan ng Pilipinas (KASAPI), ug Philippine Task Force on Indigenous Peoples' Rights (TFIP).

Talaan

¹ Kining mga rekomendasyon makusganong nag-awhag sa Panggamhanan sa Pilipinas sa: *pag-ila nga nagakahitabo ang pag-pihig denhi sa Pilipinas; *pagpangalap og hapsay nga datus kabahin sa kahimtang sa Katawhang Lumad pinaagi sa proseso nga pagkonsulta kanila; *pagseguro nga ang Katawhang Lumad maprotektahan panahon sa armadong panagsangka ug ang gawasnon ug patas nga imbestigasyon himoon ngadto sa tanang gidudahang nakalapas sa tawhanong katungod; *mohimo og saktong pamaagi aron sa pagseguro nga ang mga bakwit (Katawhang Lumad) makatagamtam sa ilang katungod ubos sa Artikulo 5 sa Konbensyon, ilabi na sa ilang katungod sa seguridad ug ilang ekonomiya, pakiglambigit ug katungod sa kultura; *mopahitabo og gawasnon pagbalik tan-aw, uban sa pagkonsulta sa Katawhang Lumad, sa balaudnong gambalay subay sa lumadnong kabtangan, uban sa tataw nga hisgutan sa pagpangutana sa pagkatugma tali sa IPRA, ang iyang giya sa pagpatuman, ang Regalia Doktrina ug uban pang doktrina, ug ang Akta sa Pagmina sa 1995; *tibuok nga implementasyon sa IPRA, pagseguro sa epektibo nga pagtagamtam sa katawhang lumad sa ilang katungod sa yutang kabilin, kayutaan ug bahandi sa kinaiyahan ug pagseguro sa mga kalihukan sa panginabuhian, ilabi na sa pagmina, gipahigayon sa lumadnong teritoryo nga wala nakaapekto sa pagprotektar sa katungod sa katawhang lumad nga

giila niining maong Akta; pagpahapsay sa proseso aron sa pagkab-ot sa katungod sa kalig-onan/sertipiko sa yuta ug epektibo nga pamaagi sa pag-amping sa katilingban gikan sa pagpangabuso ug paglapas diha sa pagpaningkamot sa paggamit sa ilang katungod; *pagsusi sa mga kasamtangang gambalay ug mga giya/pamaagi nga namugna aron sa pagpahigayon sa FPIC subay sa spiritu ug letra nga anaa sa IPRA ug magtakda og utlanan sa panahon alang sa proseso sa pagkonsulta sa Katawhang Lumad; *pagsusi nga ang nakita nga kakulangon sa pagsupak dili nagapasabot sa kakulang sa mga epektibong pamaagi, kakulang sa kahibalo sa mga biktima sa ilang mga katungod, kahadlok sa pagsupak o kakulangon sa pagsalig ngadto sa NCIP; *sa pagdawat sa panginahanglan sa pagpasa... sa ILO Kalibutanong Konbensyon sa Katawhang Lumad ug Tribu (No. 169) ug ang paghimo sa dili pugsanon nga deklarasyon nga anaa sa artikulo 14 sa maong Konbensyon.

**Komperensiya sa Pagpangandam
sa Lumad Sa Tibuok Kalibutan
alang sa Taas nga Ang-ang
sa Tigum Pagtaho atol sa
Kinatibuk-ang Asembliya
nga giingong Kalibutan
Konperensiya sa Katawhang
Lumad niadtong 10-12 Hunyo
2013, Alta**

**Dokumento
Resulta sa Alta**

Pasiuna

Kami nga Katawhang Lumad ug ang mga Nasud (nga mao usab ang gitawag nga Katawhang Lumad) nga representante sa 7 ka pulitikanhong luna sa kalibutan apil na ang representante sa grupo sa kababayan-an ug kabatan-onan nga nagkatigum sa ilang kaugalingong teritoryo ug kayutaan sa katawhan sa Sami sa Alta, Norway. Ang sa Alta, Norway. Ang atong katuyoan mao ang pag-usab sa panglantaw ug plano ug pagpalambo sa hiniusang rekomendasyon sa UN High Level Plenary Meeting of the General Assembly nga gitawag usab nga World Conference on Indigenous Peoples (nga gitawag denhi nga HLPW/WCIP), nga magtapok sa New York, 22-23 sa September 2014. Kining dokumento nagapakita sa among mga rekomendasyon subay sa kasaysayan ug kasamtangang konteksto sa Katawhang Lumad.

Preamble

Isip maoy tumindok ug pinasahi nga katawhan ug mga Nasud sa among teritoryo kami nagasunod sa mga inato nga balaud ug adunay kaugalingon balaud, espirituhanon ug pagtan-aw sa kalibutan. Aduna kami kaugalingon nga estruktura sa pagdumala, sistema sa kahibalo, kinaiya ug gugma, respeto ug pamaagi sa pagkinabuhi, nga diin nagahulma sa basehan sa among ilhanan isip Katawhang Lumad ug among relasyon ngadto natural nga kalibutan.

Ang Katawhang Lumad nahimong kabahin sa pagpakaylap ug pag-ila sa tawhanong katungod lakip na ang kolektibo ug matag tawhanong katungod sa Katawhang Lumad ug nahiapil sa mga tigum ug proseso sa tibuok kalibutan. Tungod niini, ug uban sa mga butang, resulta kini sa pagdawat sa ILO nga Konbensyion 169 kon ILO Convention 169 ug sa Nagkahiusang Nasud nga Deklarasyon sa Katungod sa Katawhang Lumad kon UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (nga gitawag denhi nga Deklarasyon), ang pag establisar sa Nagkahiusang Nasud nga Permanenteng Katiguman sa mga Lumadnong Hisgutanang kon UN Permanent Forum on Indigenous Issues, ang Mekanismo sa mga Batid sa Katungod sa Katawhang Lumad kon Expert Mechanism on the Rights of Indigenous Peoples ug

sa Nagkahiusang Nasud sa Espesyal nga Tigpadayag sa Katungod sa Katawhang Lumad kon UN Special Rapporteur on the Rights of Indigenous Peoples.

Sulod sa gatusan nga katuigan, kami nga mga Katawhang Lumad nag-atubang ug padayon nga nag-atubang sa pagpanakop sa among kayutaan, teritoryo, tinubdan, kahanginan, nyebe, kadagatan ug katubigan, kabukiran ug kalasangan. Kini miresulta sa pagsubay aron sa pag-ila sa pagdiskubre ug pagbahin, “papal bulls”, balaud sa mga adunahan kon royal charters, nagapaila sa kapalaran ug uban pang malinglahon ug legal nga dili balido nga mga doktrina.

Kining mga pag-angkon makita diha sa mga langyawng nga mga pamaagi, mga palisiya ug mga aksyon nga gimugna aron sa pagbungkag sa genocide (pagwala sa kaliwatan), ecocide (pagwala sa ekonomiya), pagwala sa katungod sa pagkaon, pagkastigo sa katawhan, kriminalidad diha sa kagubot, ug ang militarisasyon tali sa katawhang lumad ug kayutaan, pagpamaligya sa katawhang lumad ug ang natural nga mga tinubdan; ug ang pagbutang sa mga sumbanan sa “kalambuan” nga makadaut sa pagpalambo sa kapasidad ug pagpakig-uban ngadto sa kinaiyahan ug maghatag og makadaut nga resulta nga diin ang pagkausab sa klima tataw nga maoy pinakabug-at og epekto. Ang mga bahin sa Deklarasyon nga niuyon sa

sulundon nga katungod sa Katawhang Lumad aron makaapil sa paghimo sa desisyon sa mga butang nga nakaapekto kanamo, magpadayon sa paggiya ug ang pagporma sa atong trabaho alang sa HLPM/WCIP.

Among hugot nga giuyonan nga wala niining proseso o resulta denhi nga mahimong sabton nga makulangan o mawala ang bisan unsang katungod sa Katawhang Lumad nga anaa niining Deklarasyon, o bisan unsang basehan sa ubang pang sumbanan sa tibuok kalibutan nga nagaprotektar, nagapanalipud ug nagasuporta sa nagatunhay nga ekonomiya, sosyal, kultural, sibil, pulitikal, edukasyon, ug espirituhanong katungod sa Katawhang Lumad.

Among hugot nga giuyonan usab ang kusganon nga mando sa balaud sa tibuok kalibutan, apil na ang patas ug dili mapihigon, ug pag-asdang sa katumanan sa katungod sa Katawhang Lumad, apil na ang mga giuyonan nga mga Deklarasyon, kinahanglan ilhon sa mga Estado, matag usa ug sa kinatibuk-an nga gawas-non sa tanang matang sa pagpangyubit nga gibasi sa kaliwat, tribu, relihiyon, pagkatawo, sekswalidad nga oryentasyon, edad ug katakos.

Usab among giuyonan nga ang maong Deklarasyon ilhon nga ensaktong gambalay ug basehan alang sa Resulta nga Dokumento ug ang kinatibuk-ang katumanan.

Among giuyonan nga ang tanang dili mausab nga katungod sa kaugalingong paghukom usa ka bantugan ug kinahanglan alang sa katumanan sa tanang katungod. Kami nga mga Katawhang Lumad, adunay katungod sa kaugalingong paghukom ug permanente nga gahum sa kayutaan, teritoryo, tinubdan, kahangi-nan, nyebe, kadagatan ug kadagatan, kabukiran ug kalasangan.

Among gikondena ang pagpangdagmal kontra sa mga babayeng lumad, mga batan-on ug mga bata isip usa ka pinakagrabe nga pagpanglapas sa tawhanong katungod nga nakapaekto sa Katawhang Lumad ug mga pamilya. Pagdagmal sa mga lumad nga kababayen-an, mga batan-on ug mga bata usa ka dili makatawhanon ug nakaapekto sa espirituhanon nga kalambuan ug pagsupak sa ilang batakan nga katungod.

Kami naga-ila sa upat ka malangkubong tema nga naghiusa sa mga isyu nga dunay pinakadaku nga kalambigitan sa ato nga mga Katawhang Lumad. Kami nagrekomendar nga ang matag naglangkub nga tema kon hisgutanan mamahimo nga usa sa mga maapil sa upat ka panaghisgot ug diha sa pagbinayloay og panghuna-huna nga himoon diha sa HLMP/WCIP.

Unang Tema: Kayutaan, teritoryo, tinubdan, kadagatan ug katubigan sa Katawhang Lumad

- 1.** Aron sa pagtuman sa mga obligasyon sa pagseguro sa kaugalingong paghukom sa Katawhang Lumad ug permanente nga gahum sa atong kayutaan, teritoryo, tinubdan, kahanginan, nyebe, kadagatan ug katubigan, kabukiran ug kalasangan, among girekomenda nga ang mga Estado, sa hisgutang dinalian, nagtukod ug epektibong pamaagi pinaagi sa kasabutan nga nakab-ot uban sa Katawhang Lumad aron epektibo nga maimplementar ang nahisgutang katungod subay sa obligasyon sa gobierno o Estado ubos sa balaud sa tibuok kalibutan, balaud as Nagkahiusang Nasud (UN), mga Deklarasyon ug mga Kasabutan ug agreemento nga giuyonan uban sa Katawhang Lumad ug mga Nasud;
- 2.** Pagpabalik sa mga sagradong lugar ug kulturanghona luna ug paghimo og mekanismo nga mamahimo nga epektibo ang pagpakaylap sa implementasyon sa maong mga katungod pinaagi sa paggahin og igo nga tinubdan sa pinansya;

- 3.** Girekomenda usab nga ang mga Estado, nga mosubay uban sa balaud sa Katawhang Lumad, tradisyon, kinaiya, ug sistema sa pagpanag-iya sa yuta, ug pinaagi sa tibuok, patas ug epektibong partisipasyon sa Katawhang Lumad, pagmugna sa hukmanan, komisyon ug uban pag grupo nga dunay gahum sa paghukom, pag-ila sa kayutaan, teritoryo ug tinubdan lakip na ang mga yuta nga gikuha nga wala niagi sa dunay kasayuran na daan nga pagtugot kon free and prior informed consent (FPIC) nga diin ang Katawhang Lumad adunay sulondon nga katungod pinaagi sa lumadnong pagpanag-iya ug paggamit, apil na ang pagpalahi ug pagmarka, ug pagsolbad sa mga bangi, lakip na pagbawi sa maong mga yuta, teritoryo ug tinubdan. Sa tanang nasulti na nga mga kahimtang, mga balaud, kinaiya ug mga gigamit sa Katawhang Lumad ilhon;
- 4.** Girekomenda nga ang Estado motuman sa mga gimando sa husgado, desisyon sa mga nasudnon ug korte sa tibuok kalibutan ug mga rekomendasyon sa mga Grupo sa Tratado ug pagmugna ug paghatag sa igo nga tinubdan alang sa mas epektibong tugbang o bayad sa mga makasaysayanong inhustisya nga gihimo

ngadto sa kayutaan, teritoryo ug natural nga mga tinubdan sa Katawhang Lumad;

- 5.** Girekomenda nga ang Estado uban sa ilang tibuok ug epektibong partisipasyon sa Katawhang Lumad maghimo og mekanismo, aron sa pagseguro sa implementasyon sa katungod ngadto sa gawasnon ug dunay kasayuran na daan nga pagtugot kon free and prior and informed consent (FPIC) una mosulod sa kayutaan ug teritoryo sa Katawhang Lumad, lakip na ang lambigit sa mga industriya sa pagpangalot ug uban pang kalihukan pangkalambuan. Dugang pa nga girekomendar ngadto sa Estado nga ihunong ang pagpahawa sa Katawhang Lumad gikan sa ilang yutang kabilin ug mga teritoryo. Sa mga kaso nga diin sila gipapahawa, pagkadisturbo gikan sa ilang gipuy-an, ang gobierno o Estado maghatag alang sa pagpabalik sa ilang pamuyo o kung dili posible, mahatag ang patas, sakto ug tama nga bayad o pagbalik sa ilang yuta ug tawhanong hinabang nga gikinahanglan sa naapektuhan nga Katawhang Lumad;

- 6.** Girekomenda nga ang Estado mopaangat ug morespeto sa katungod sa kaugalingong paghukom ug ang gawanong ug dunay

kasayurang na daan nga pagtugot kon FPIC sa Katawhang Lumad nga wala nagkina-hanglan og pagmina ug uban pang porma sa pagpangalot og rekursu, “kalambuan” ug mga teknolohiya nga giila makapaubos sa pagkatawo, kulturanhon ng pagpadaghan sa kaliwatan ug ekosistema sa panglawas. Nga diin ang pagmina ug uban pang porma og pagpangalot sa tinubdan nga nagsugod na, ang Estado mohimo og mga pamaagi uban sa kinatibuk-an ug epektibo nga partisipasyon sa Katawhang Lumad aron sa pagmugna og usa ka komprehensibo nga estratehiya alang sa malahutayon nga ekolohiya ug patas nga kalambuan aron maundang ug mababagan ang dili mapugngan nga pagsulod sa mga makadaut nga mga industriya nga makahimo og plano sa paglimpyo sa ilang nahimo nga mga hugaw ug pagpabalik sa mga nadaut sa maong kompanya. Ang maong estratehiya mamahimo nga ilakip sa pagpalig-on sa kapasidad sa mga lumadnong kabataan mahitungod sa sistema sa malahutayong kalambuan bati sa lumadnong kajibalo ug sa relasyon niini ngadto sa yuta apil na usab diha sa pagprotekta ug pagpakaylap sa mga mahinungdanong papel sa lumad nga naghupot

sa kahibalo apil na ang mga lumad nga mga tigulang ug kababayan-an;

7. Girekomenda nga ang Estado moimplementar sa usa ka komprehensibo nga pamaagi sa tawhanong katungod ug kinaiyahan ngadto sa tanang kalihukan sa pagkausab sa klima kon climate change ug inisyatiba sa pag-ila ug paghatag og importansiya sa lumadnong pagtan-aw sa kalibutan lakip na ang lumadnong sistema, teknolohiya, pagmugna ug mga ginahimo, lumadnong mga pamaagi ug lumadnong pagdumala, kayutaan ug mga tinubdan, uban sa mga gihimo nga pagbantay sa tanang kasabutan lambigit sa klima. Labaw namong girekomenda ang hinananali nga pagwala sa pagsalig sa lana kon fossil fuel ngadto sa dili sentralisado, lokal nga kontrol, paglimpyo, sistema sa mabalik pa nga enerhiya ug mga inprastruktura; ug

8. Girekomenda nga ang Estado mopalambo ug mopatuman subay sa Katawhang Lumad nga paghimo og balaud ug mga palisiya sa pag-ila ug pagprotekta sa Katawhang Lumad nga pamaagi sa panginabuhian ug uban pang kinaiya o lumadnon nga paggamit sa kayutaan ug tinubdan ug lumadnong ekonomiya ug sa

paghimo og mga balaud o palisiya nga subay sa gawasnon ug dunay kasayuran nang daan nga pagtugot kon FPIC.

Ikaduhang Tema: Sistema sa Nagkahiusang Nasud kon UN sa Pag-implementar sa Katungod sa Katawhang Lumad

- 1.** Girekomenda ang paghimo sa bag-o nga grupo diha sa Nagkahiusang Nasud kon UN uban sa mando sa pagpakaylap, pagprotekta, pagsubay, ug pagtaho sa mga implementasyon sa katungod sa Katawhang Lumad, apil na pero wala nagalimita sa mga nahiusahan diha sa Deklarasyon, ug sa maong grupo nga mamugna ang tibuok, patas ug epektibong partisipasyon sa Katawhang Lumad;
- 2.** Girekomenda nga ang Hiniusang Asembliya nanawagan sa pagmugna og usa ka pangkali-butang mekanismo sa paghatag og panglantaw, bayad, pagbalik, ug ang pag-implementar sa mga Kasabutan, agremento ug uban pang makatabang nga gikauyonan tali sa Katawhang Lumad, Nasud o Estado, ug uban pang nagasunod o kabahin nga mga Estado;

3. Girekomenda ngadto sa Estado nga mohatag sa legal nga pag-ila sa Katawhang Lumad isip Katawhang Lumad nga diin gipasaka sa mga nagpakabana nga katawhan, subay sa probisyon sa Deklarasyon nga nagauyon sa sulondon nga katungod sa Katawhang Lumad;
4. Girekomenda nga ang Hiniusang Asembliya magtuboy sa usa ka Sekretarya Heneral alang sa Katawhang Lumad, aron sa pagpalig-on sa kapasidad ug paningkamot sa Nagkahiusang Nasud kon UN padulong sa kinatibuk-ang pagtagamtam sa katungod sa Katawhang Lumad ug usab diha sa paglakip ug pagtamod sa maong mga katungod diha sa tibuok nga partisipasyon sa paghimo og desisyon sa tanang kalihukan sa Nagkahiusang Nasud kon UN;
5. Girekomenda nga ang tanang ahensiya sa Nagkahiusang Nasud kon UN, programa ug mga pundo alang sa mga kalihukan sa Katawhang Lumad nga makapili og opesyal, magmugna og grupo sa mga opesyal nga permanente ug dunay tino nga responsibilidad sa pagseguro nga tanang kalihukan naglantaw sa klaro nga kahimtang sa Katawhang Lumad ug paghatag og pagtuon ug pagpalambo sa

kapasidad alang sa bag-o ug anaa na daan nga mga lumilihuk sa Nagkahiusang Nasud kon UN kabahin sa katungod sa Katawhang Lumad;

- 6.** Girekomenda sa tanang ahensiya sa UN, pundo ug mga programa nga dunay kalihukan sa pagtabang sa Katawhang Lumad nga motukod og konseho sa tigtambag nga gikan sa mga representante sa Katawhang Lumad apil ang kababayen-an, mga batan-on ug mga tawo nga dunay kalisdanan aron sa pag-apil sa panag-sabot nga makahatag og tambag lambigit sa paghimo og mga palisiya ug mga kalihukan sa nasud o rehiyon nga ang-ang;
- 7.** Girekomenda nga ang pagbalik tan-aw himoon alang sa proseso sa pagpili sa mga posisyon nga gimando sa Nagkahiusang Nasud o UN lambigit sa Katawhang Lumad aron sa pag-seguro nga ang proseso nakabase sa maong Deklarasyon. Among girekomenda nga mas daghan nga mga lumad nga dunay kapasidad sa katungod sa Katawhang Lumad ang mag-papili o mabutang sa Treaty monitoring bodies kon grupo nga agbalik tan-aw sa Kasabutan;
- 8.** Girekomenda nga ang pagsunod sa HLPM/WCIP, ang trabaho himoon alang sa pag-

organisa sa opisyal nga Tibuok Kalibutan nga Komperensiya sa Nagkahiusang Nasud kon UN kabahin sa Katawhang Lumad uban sa kinatibuk-an, patas ug epektibong partisipasyon sa Katawhang Lumad sa tanang ang-ang;

9. Nanawagan sa Komitiba sa Kasaysayan sa Kalibutan kon World Heritage Committee, UNESCO ug Estado aron sa pag-usab sa Kasaysayan sa Kalibutan nga Panagtigum kon World Heritage convention nga nagmugna sa giya sa pagpadagan aron maseguro ang katungod ug teritoryo sa Katawhang Lumad nga respituhon diha sa pagpili, paghatag sa trabaho, pagdumala ug pagsubay sa makasaysayanong lugar sa kalibutan nga anaa o nakaapekto sa ilang kayutaan, teritoryo , tinubdan, nyebe, kadagatan ug katubigan ug kabukiran ug kalasangan ug maseguro ang katungod sa Katawhang Lumad sa gawasnon ug dunay kasayuran daan nga pagtugot kon FPIC nga nakab-ot diha sa proseso sa pagdesisyon tali sa kasaysayan sa kalibutan;

10. Subay sa aplikasyon sa tibuok kalibutan sa katungod sa kaugalingong paghukom sa tanang Katawhan, girekomenda nga ang Nagkahiusang Nasud kon UN moila

sa Katawhang Lumad ug mga Nasud basi sa among orihinal ug gawasnong nga pagkinabuhi, sulondon nga kagawasan ug ang katungod sa kaugalingong paghukom subay sa balaud sa tibuok kalibutan. Kami nanawagan nga sa pinakaubos adunay permanente nga moapil sulod sa Nagkahiusang Nasud kon UN nga sistema aron mamahimo nga mao ang direkta nga magtan-aw sa lumadnong konseho ug otoridad;

- 11.** Girekomenda ngadto sa Estado, ahensiya sa nagkahiusang Nasud kon UN ug grupo sa nagatabang nga maseguro ang katungod sa Katawhang Lumad respituhon sa pangkalam-buan nga pagtinabangay; ug
- 12.** Girekomenda nga ang Deklarasyon mahimong usa ka basehan sa tawhanong katungod nga gamiton sa Konseho sa Tawhanong Katungod sa Tibuok Kalibutan sa Pagsubay sa matag Higayon kon Human Rights Council Universal Periodic Review aron ang Estado pormal nga mabalik tan-aw sumala sa kalambuan diha sa pag-implementar sa katungod sa Katawhang Lumad.

Ikatulong Tema: Implementasyon sa katungod sa Katawhang Lumad

- 1.** Nagsumikad sa katungod sa kaugalingong paghukom sa Katawhang Lumad adunay katungod ug otoridad sa pagpalambo ug pagpahigayon sa tamang basehan subay sa Estado nga mamahimo nga magdumala tali sa relasyon nga nagpatunga kanila ug sa kinatibuk-an, patas ug epektibo nga partisipasyon sa Katawhang Lumad nga:
 - a. Ang Estado magmugna og proseso aron sa pagseguro nga ang rehiyonal, konstitusyonal, federal/nasyunal, probensyal ug lokal nga mga balaud, palisiya ug mga pamaagi ug basehan nga nagsumikad sa Deklarasyon ug uban pang mga sumbanan sa tibuok kalibutan lambigit sa tawhanong katungod nga nagpataas sa katungod sa Katawhang Lumad;
 - b. Ang mga institusyon sa katawhang Lumad, pagpahapsay sa mga konplikto o dili pagkasinabot ug sistema sa paghukom gipanalipdan ug girespito; ug

- c. Nga ang Nasyunal nga Institusyon sa Tawhanong Katungod mapalambo ang mga tino nga mga programa nga gisangunan sa pagpadagan sa maong Deklarasyon;

2. Girekomenda nga ang Estado moapil sa mga bag-ong tratado, kasabutan ug uban pang makatabang nga kasabutan uban sa Katawhang Lumad ug Nasud isip usa ka pamaagi sa epektibong pag-implementar sa ilang katungod ug pagresolba sa mga bangi lambigit sa pagdagmal ug dili pagkasinabot ug ang pag-implementar sa mga tratado ug kasabutan ug uban pang kasabutan nga nagapadayon ug epektibo;

3. Nga ang Estado mogamit sa prinsipyo sa lumadnong pagtugot, pagpanag-iya, pagpugong ug pagpaduol, pagkolekta, pagsabot/pag-analisa ug tino nga mga datus kabahin sa Katawhang Lumad lakip na ang mga tigulang, kababayen-an, batan-on, bata ug mga tawong dunay mga kalisdanan, aron makatabang sa paghimo og borador ug pag-implementar sa palisiya alang sa publiko ug paghukom nga mas mapadayag og maayo ang kahimtang sa lumadnon nga mga tigulang, kababayen-an, batan-on, bata ug mga tawo nga dunay kalisdanan;

4. Girekomenda ngadto sa Estado nga ilhon ang pag-implementar sa katungod sa Katawhang Lumad lakip na ang pagbalik-tan-aw, paghimo, pag-usab ug pag-implementar sa mga balaud, palisiya ug mga estratihiya ug kining mga proseso nga ipahigayon nga dunay gawasnon ug dunay kasayuran na daan nga pagtugot kon free prior informed consent (FPIC) sa Katawhang Lumad, ug mapahibalo nga dunay ebidensiya basi sa pagsabot ug maayong pagkuha sa mga datos ug ang paggamit sa mga tino nga mga datos;
5. Girekomenda nga ang Estado mopaangat ug iimplementar ang katungod sa lumadnong kababayan-an isip sagrado nga tighatag og kinabuhi ug tig-amoma mamahimo nga ipalig-on uban sa tibuok ug epektibo nga partisipasyon sa lumadnong kababayan-an ug batang babae pinaagi sa pagmugna ug pag-implementar sa nasyunal, rehiyon ug plano sa tibuok kalibutan nga gihimo subay sa epektibong balaud sa katawhang Lumad, palisiya ug mga estratihiya;
6. Girekomenda ngadto sa Estado nga sa tibuok, patas ug epektibo nga partisipasyon sa lumadnon nga kababayan-an, kabataan ug batang

babae nga mohimo og hinanali nga aksyon aron sa pagbalik tan-aw, pagsubay ug paghatag og komprehensibo nga taho kabahin sa pagdagmal sa lumad nga kababayen-an, mga batan-on ug mga batang babae nga partikular sa sekswal nga pagpanamastamas, pagdagmal sulod sa panimalay, pagdala ngadto sa dautan nga trabaho kon “trafficking” ug pagdagmal lambigit sa pagtrabaho sa mga kompanya nga tigpangalot ug sa paghatag og bayad alang sa mga biktima;

7. Girekomenda ngadto sa Estado nga ihunong ang kasamtangan, ug dili na usbon ang pagsulod sa mga armado ug pagsugod sa proseso sa dili na pagsulod sa mga armado sa kayutaan, teritoryo, katubigan ug kadagatan sa Katawhang Lumad. Kini matagamtaman pinaagi sa pagkansela ug dili pagpadayon sa “anti-terrorist,” nasyunal nga seguridad, imigrasyon, pagkontrola sa mga utlanan ug uban pang mga pinasahi nga balaud, regulasyon, operasyon ug mga “executive orders” nga nakalapas sa katungod sa Katawhang Lumad. Pinasahi nga pagpugong, gikinahanglan nga maseguro aron sa pagprotektar sa mga lumad nga katigulangan, kababayen-an, mga batan-on, bata ug mga tawo nga dunay

kalisdanan, ilabi na sa hisgutanan sa armado nga panagbangi;

8.

Girekomenda ngadto sa Estado nga uban sa Katawhang Lumad makatukod ug makapalig-on og komisyon sa pagpangutana o uban pa nga independente, ug mekanismo sa pagsusi ug pagduki-duki sa mga butang nga dunay kalabutan sa tawhanong katungod sa Katawhang Lumad ug sa pagseguro nga mapaabot ngadto sa gobierno aron sa pag-undang sa mga dayag nga gihimo nga pagsupak sa katungod sa Katawhang Lumad ug epektibo nga giimplementar. Amo usab nga girekomenda nga ang tanang naghimo niini madala ngadto sa hukmanan ug ang mga biktima mabayran ug matabangan;

9.

Girekomenda ngadto sa Estado nga mohimo og mga lakang samtang wala pa nahitabo, denhi sa sulod sa nasud ug bisan sa tibuok kalibutan uban sa tibuok, patas ug epektibo nga partisipasyon sa Katawhang Lumad aron sa paghimo og epektibo nga mekanismo sa pag-ila ug pagpauli sa mga sagrado ug mahinungdanong mga butang ug kabilin sa katigulangan, subay sa Katawhang Lumad nga kinaiya, tradisyon ug tinuohan;

10. Girekomenda ngadto sa Estado nga hatagan og bili uban sa Katawhang Lumad ang paghimo og mga kasabutan alang sa katungod sa kaugalingong paghukom sa Katawhang Lumad pinaagi sa yano nga pamaagi ngadto sa katawhang Lumad nga nagkinahanglan niini, ug ang tanan nagdumala sa ilang teritoryo mangita og haum nga pamaagi aron sa pagpapas sa tanang porma sa langyaw nga ilhanan;
11. Girekomenda ngadto sa Estado, nga uban sa Katawhang Lumad mosuporta sa epektibo nga implementasyon sa katungod sa kaugalingong paghukom sa Katawhang Lumad pinaagi sa suporta nga pinansyal ug paghatag og bahin sa kinitaan ngadto sa Katawhang Lumad;
12. Girekomenda ngadto sa Estado, kalambigit nga mga organisasyon sa UN ug sa tibuok kalibutan nga pinansyal nga mga institusyon ug organisasyon nga nagahatag og mga donasyon mosuporta sa implementasyon sa katungod sa kaugalingong paghukom sa Katawhang Lumad pinaagi sa pagpalambo sa kapasidad aron sa pagkab-ot niini sa tanang rehiyon;
13. Dugang pa nga girekomenda nga, sa pagpalig-on sa atong katungod sa kaugalingong paghu-

kom ug ang gawasnon ug dunay kasayuran na daan nga pagtugot kon FPIC, ang Katawhang Lumad nagaapil sa epektibo ug tibuok diha sa mga negosasyon sa tanang haum nga kasabutan sa tibuok kalibutan nga posebling makaapekto kanila apil na ang mga kasabutan sa daghan ug duha lang ka grupo sa pamati-gayon ug pamuhunan nga gikauyonan ug mga organisasyon apil na diha sa pagbalik tan-aw sa mga nagatunhay nga mga kasabutan; ug

14. Girekomenda ngadto sa Estado sa pagtukod og rehiyonal nga mga mekanismo alang sa pagsubay sa implementasyon sa Deklarasyon.

Ikaupat nga Tema: Prayoridad alang sa Kalambuan nga dunay Gawasnon ug dunay Kasayuran na Daan nga Pagtugot sa Katawhang Lumad

1. Ang prayoridad sa Katawhang Lumad alang sa kalambuan gilantaw nga dunay kinatibuk-an, patas ug epektibo nga pag-ila sa katungod sa kayutaan, teritoryo, tinubdan, kahanginan, nyebe, kadagatan ug katubigan ug kabukiran ug kalasangan ug ang kalambigitan tali sa

kinaiya, sistema sa pagtuo, pamatasan, sinultian, kultura, ug mga lumadnong kahibalo. Busa, kami nagrekomenda nga ang katungod, kultura ug espirituhanon nga kinaiya mahisukip ngadto sa mga pamaagi nga dunay kalabutan sa kalambuan apil na diha sa malahutayon nga katuyoan sa kalambuan ug sa human sa 2015 nga Hisgutanang alang sa Kalambuan sa UN kon Post 2015 UN Development Agenda;

2.

Nagrekomenda ngadto sa Estado aron sa pagdawat sa mga palisiya sa publiko nga nagasuporta sa katungod sa pagkaon, gahum ngadto sa hisgutanang pagkaon, kasegurohan sa pagkaon ug luwas ug katungod sa tubig ug limpyo nga hangin alang sa Katawhang Lumad. Dugang pa, nga ang Estado mohunong sa paghatag og suporta pinansya ngadto sa pagpalapad sa industriya, agrikultural nga mga plantasyon nga nagahatag og makadaut nga abono nga kemikal ug pestisidyo ug ang gimugna lang nga mga organismo o klase sa mga tanum o gitawag nga genetically modified organisms (GMOs) sa mga kayutaan ug teritoryo sa katawhang lumad;

3. Girekomenda ngadto sa Estado ang pagsubay sa mga programa sa Katawhang Lumad aron sa pagpalig-on sa katakos sa mga lumad nga mga batan-on, apil na ang pagtudlo sa lumadnong kahibalo, kahanas, ug mga sistema lakip na ang pinulungan ug ang makahinungdanong papel sa Katawhang Lumad apil na ang katigulangan ug kababayen-an isip maoy naghupot sa lumadnong kahibalo. Dugang pa, ang Estado ug ang ahensiya sa UN, programa ug pundo magrespeto ug mopakaylap sa katungod sa Katawhang Lumad ngadto sa gawasnon ug dunay kasayuran na daan nga pagtugot kon FPIC tali sa ilang lumadnong kahibalo ug lumadnong kultura ug pamaagi;
4. Girekomenda ngadto sa Estado sa pagsubay sa katungod ug kulturanhong haum nga pamaagi sa pagseguro sa luwas nga publiko ug paghatag og hustisya subay sa legal nga basehan sa Katawhang Lumad ug linumad nga sistema sa hustisya ug sa gidawat sa kadaghanan ug tino nga mga datus nga gikuha alang sa pagpahapsay ug pagpabalik sa hustisya ug pagprotekta ug pagpahiuli;
5. Girekomenda ngadto sa Estado nga undangon ang pagpasiugda sa pagpamalhin ug dili

tinuod nga pagbutang sa populasyon sa Katawhang Lumad nga nakapasamot sa ilang pagkapinihigan;

6. Gerikomenda ngadto sa Estado sa pag-awhag sa tibuok, patas ug epektibo nga partisipasyon sa Katawhang Lumad makahatag og igo nga tinubdan nga makapagahum sa Katawhang Lumad aron mahatud ug mapaduol ang dunay taas nga kalidad ug kulturanhong klase sa edukasyon, panglawas apil na ang panghunahuna ug pamalay alang sa mas lambo nga kahimtang sa Katawhang Lumad; ug ang matag usa ka lumad nahatagan og ensakto ug haum nga serbisyo sa panglawas nga patas;

7. Girekomenda ngadto sa Estado ang hinanali nga aksyon ug pamaagi sa pagdawat sa mga estratehiya nga makatabang sa pagtuman sa katungod sa Katawhang Lumad sa edukasyon ilabi na sa mga batan-on ug mga bata ug ang ilang gawasnon nga katungod sa pagtukod sa kaugalingong sistema sa edukasyon subay sa sistema sa ilang kahibalo, syensiya, teknolohiya, katungod sa kahibalo ug ilhanan sa ilang kultura;

8. Girekomenda ngadto sa Estado aron sa pag-seguro sa usa ka mahinungdanon ug epektibo nga partisipasyon ug gawasnon ug dunay kasayuran na daan nga pagtugot kon FPIC sa Katawhang Lumad subay sa ilang pamaagi aron sa pag-usab sa nagatunhay nga sistema sa edukasyon aron makita ang kasaysayan, ilhanan, kinaiya, pagtuo, kultura, pinulungan ug kahibalo sa Katawhang Lumad nga diin gimugna alang kanila;
9. Nanawagan ngadto sa Estado aron sa pagbalik uyon sa katungod sa Katawhang Lumad ngadto sa ilang ekonomiya, sosyal ug kulturanhong kalambuan uban sa pagtagad sa ilang kagawasan ug ilhanan ug sa pag-ila nga ang katungod sa malahutayong kalambuan isip subay sa pamaagi ug kapuslanan. Kami labaw nga nanawagan sa Estado sa pagseguro sa kinatibuk-an, patas ug epektibo nga partisipasyon sa Katawhang Lumad diha sa mga pamaagi sa kalambuan aron sa pagseguro nga ang malahutayong kalambuan nakabase sa kinaiyahan nga patas, dili mapihigon, nag-awhag sa partisipasyon, dunay tulubagon ug klaro, dunay kaangayan, pagtugot ug dili linangyaw isip importanteng malangkubon

nga tema nga nagaprotekta, naga-ila ug nagrespeto sa katungod sa Katawhang Lumad ug dunay pakig-uban sa kasagrado sa Inahang Kalibutan.

“We, Indigenous Peoples,
have the right of self-
determination and
permanent sovereignty
over our lands, territories,
resources, air, ice,
oceans and waters,
mountains and forests.”

- Alta Outcome Document

ISBN 9789710186181

